

SAVONIA

OPINNÄYTETYÖ - AMMATTIKORKEAKOULUTUTKINTO
SOSIAALI-, TERVEYS- JA LIIKUNTA-ALA

AVOIN KIRJASTO

Tapaustutkimus Jynkän lähikirjastosta
omatoimikirjastona

TEKIJÄ: Hanna-Kaisa Turja

Koulutusala Sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala	
Koulutusohjelma/Tutkinto-ohjelma Sosionomin tutkinto-ohjelma	
Työn tekijä(t) Hanna-Kaisa Turja	
Työn nimi Avoin kirjasto — Tapaustutkimus Jynkän lähikirjastosta omatoimikirjastona	
Päiväys	25.3.2019
Sivumäärä/Liitteet	49/4
Ohjaaja(t) Tuija Pakarinen	
Toimeksiantaja/Yhteistyökumppani(t) Kuopion kaupunginkirjasto	
<p>Opinnäytetyössä selvitettiin Jynkän lähikirjaston omatoimikirjaston käyttämistä. Opinnäytetyö toteutettiin tapaustutkimuksena ja sen aineisto muodostui haastatteluista ja havainnoinneista omatoimikirjaston aukioloaikoina. Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää, miten omatoimikirjasto toimii kohtaamisen tilana sosiaalisen kirjaston periaatteiden mukaisesti. Lisäksi haluttiin selvittää, millaisiin tiedollisiin ja kulttuurisiin tarpeisiin omatoimikirjasto vastaa sekä millaisiin sosiaalisiin tarpeisiin omatoimikirjasto vastaa. Tapaustutkimuksen tavoitteena oli kuvata Jynkän omatoimikirjastoa ilmiönä ja selvittää, millaista toimintaa omatoimikirjastossa tapahtuu. Opinnäytetyön toimeksiantaja oli Kuopion kaupunginkirjasto, ja yhteyshenkilönä toimi kaupunginkirjaston asiakaspalvelu- ja kokoelmapäällikkö.</p> <p>Opinnäytetyön menetelminä käytettiin puolistrukturoitua teemahaastattelua sekä systemaattisesti jäsenneilyä havainnointia. Haastatteluja tehtiin kolme, ja havainnointiaika Jynkän omatoimikirjastossa oli yhteensä yli yhdeksän tuntia. Aineiston analysoinnissa käytettiin aineistolähtöistä sisällönanalyysiä.</p> <p>Tapaustutkimus osoitti, että omatoimikirjasto toimi kohtaamisen tilana toisilleen tuntemattomien ja toistensa kanssa erilaisissa sosiaalisissa suhteissa olevien kanssa. Omatoimikirjastoa käytettiin erilaisten tiedollisten ja kulttuuristen tarpeiden tyydyttämiseen ja ne saattoivat limittyä toisiinsa. Sosiaalisten tarpeiden merkitys näkyi etenkin lapsiperheiden osalta omatoimikirjaston käytössä.</p> <p>Kuopion kaupunginkirjasto voi hyötyä opinnäytetyöstä arvioidessaan omatoimikirjastojen käyttöä ja kehittäessään kirjaston palveluita. Tapaustutkimuksen tavoitteena ei ollut tuottaa yleistettävää tietoa. Jatkotutkimusaiheiksi ehdotettiin etnografisella tutkimusotteella tehtyä selvitystä omatoimikirjaston käyttämisestä, erilaisten asiakasryhmien omatoimikirjaston käyttöä ja asiakkaiden omatoimikirjastolle antamien merkitysten selvittämistä.</p>	
Avainsanat kirjastot, omatoimikirjastot, kirjastonkäyttö, vuorovaikutus, omatoimisuus	

Field of Study Social Services, Health and Sports			
Degree Programme Degree Programme in Social Services			
Author(s) Hanna-Kaisa Turja			
Title of Thesis Open Library – A Case Study of Jynkkä Branch Library as an Open Library			
Date	25.3.2019	Pages/Appendices	49/4
Supervisor(s) Tuija Pakarinen			
Client Organisation /Partners Kuopio City Library			
<p>Abstract</p> <p>The purpose of this thesis was to analyse how Jynkkä branch library works as an open library. The aim of this study was to gather information about how an open library is used as a space to encounter according to the concept of the social library. The objective was also to explore what kind of cognitive, cultural and social needs the open library match in Jynkkä branch library.</p> <p>This work was carried out as a case study. The empirical part consisted of interview study and systematical observation. The data was collected from three customers of the open library in Jynkkä. Observation data was collected over nine hours. The data were analyzed using qualitative content analysis.</p> <p>The results of the study suggest that an open library is used as a meeting space between people unknown to each other and between people whose social relations differ from each other. The open library is used to satisfy both cognitive and social needs. The study shows that there is some overlap between these needs. Social needs of families with children were particularly looked into.</p> <p>The findings indicate that an open library is used mainly the same way as a conventional library. Further research is required to examine how different customers use an open library and what kind of meanings the open library has for them. An ethnographical method to carry out the study would be recommendable.</p>			
Keywords libraries, open libraries, social interaction, library use, self-service			

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO	5
2	KIRJASTOJEN ROOLI YHTEISKUNNASSA	7
2.1	Kirjastojen tehtävät.....	7
2.2	Kirjastojen käyttäminen.....	8
2.3	Kuopion kaupunginkirjasto ja Jynkän lähikirjasto.....	9
3	KIRJASTOT MUUTOKSESSA.....	11
3.1	Omatomikirjasto osana kirjastopalveluita	12
3.2	Sosiaalinen kirjasto	14
4	TAPAUSTUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN.....	16
4.1	Havainnointi menetelmänä	17
4.2	Puolistrukturoidut haastattelut ja haastateltavien kuvaus.....	20
4.3	Aineiston analysointi	21
5	OPINNÄYTETYÖN TULOKSET JA NIIDEN ANALYSOINTI.....	23
5.1	Omatomikirjasto kohtaamisen tilana	23
5.2	Tiedolliset ja kulttuuriset tarpeet.....	26
5.3	Sosiaaliset tarpeet.....	28
6	POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET	31
6.1	Luotettavuus ja eettisyys.....	33
6.2	Opinnäytetyön merkitys ja ammatillinen kehittyminen	36
	LIITE 1. HAVAINNOINTILOMAKE	44
	LIITE 2: PUOLISTRUKTUROIDUN TEEMAAHAASTATTELUN RUNKO.....	45
	LIITE 3: INFORMOINTIKIRJE HAASTATELTAVILLE	49

1 JOHDANTO

Opinnäytetyöni aiheen taustalla on pitkäaikainen rakkauteni kirjastoon. Olen lapsesta saakka ollut aktiivinen kirjaston käyttäjä ja lukenut paljon. Kirjasto on ollut paikka, jossa olen viettänyt mielelläni aikaa. Opintojeni alusta saakka minulle oli selvää, että haluan tehdä opinnäytetyön, joka liittyy joko lukemiseen tai kirjastoon. Olen kiinnostunut kirjaston mahdollisuuksista yhteisöllisenä tilana, lukuinnostamisesta ja seurannut kiinnostuneena kirjastojen kehitystä sekä niistä käytävää keskustelua.

Sosionomiopintoni ovat antaneet minulle mahdollisuuden hyödyntää kirjastoa eri tavoin opintojen aikana. Palveluohjauksen ammatillinen asiantuntijuus ja moniammatillinen yhteistyö -opintojaksolla olimme mukana Kuopion kaupunginkirjastossa järjestetyssä Ystävä ystävänpäiväksi, kaveri koko kevääksi -tapahtumassa ja laadimme raportin sen tuloksista. Kaikissa harjoitteluissani olen päässyt hyödyntämään kirjastoa eri tavoin. Harjoittelussa vanhusten palvelukeskuksessa luin dementoitu-neille vanhuksille ääneen ja järjestin toiverunot-iltapäivän. Päihde- ja mielenterveyskuntoutujien asumisyksikköön tilasin vierailulle Kuopion kaupungin kirjastofillarin. Ammatillisessa kuntoutuksessa olevien asiakkaiden kanssa puolestaan vierailimme Kuopion pääkirjastossa, ja asiakkaat pääsivät ohjauksessani tekemään kirjankansirunoja. Halukkaat asiakkaat saivat tekemänsä kirjankansirunot mukaansa kuntoutusjakson päätyttyä. Kirjasto on paikka, joka tarjoaa mielestäni runsaasti mahdollisuuksia sosiaalialalla tehtävään työhön erilaisten asiakkaiden kanssa.

Kirjastojen tavoitteet yhdenvertaisuuden, aktiivisen kansalaisuuden sekä lukemiskulttuurin edistäjinä liittyvät sen sosiaalialan toimijuuteen. Vaikka kirjastot eivät olekaan sosionomien työkenttää, kirjastot ovat monenlaisten asiakkaiden kohtaamispaikkoja. Kirjastot ovat harvoja maksuttomia tiloja, jonne kaikilla on pääsy. Kirjaston palveluita voivat käyttää kaikki. Hyvänä esimerkkinä tästä ovat turvapaikanhakijat, joilla on oikeus käyttää kirjastoa, vaikkei heillä ole Suomen kansalaisuutta. Kirjastokortin puolestaan saa jokainen, ja mm. koulut ja päiväkodit voivat hankkia yhteisöllisen kirjastokortin. Kirjastojen perustehtävään kuuluu kaikkien ihmisten tasavertainen ja palveleminen tiedon, sivistyksen ja elinikäisen oppimisen suhteen (Hokkanen 2015, 12). Kirjastojen tulee pystyä tarvittaessa tekemään yhteistyötä kuntalaisten, kolmannen sektorin edustajien sekä kokemusasiantuntijoiden kanssa. Asukastilaisuuksissa ja -kyselyissä tulee kuulla tasavertaisesti erilaisia asiakasryhmiä. Yhdenvertaisuus ja saavutettavuus näkyvät kirjastojen kokoelmissa ja aineistoissa, joissa tulee ottaa huomioon eri vähemmistö-, kieli- ja vammaisryhmiä. (Kuntaliitto 2017, 11–12.)

Kirjastoissa onkin tehty erilaista yhteistyötä eri toimijoiden kanssa tarjoamalla palveluita siellä, jossa ihmiset muutenkin liikkuvat. Vuonna 2015 Lastensuojelun keskusliitto palkitsi Raision kaupungin Laina kirjastosta perhevalmentaja -mallin, jossa perhevalmentajan voi lainata joko kirjastotyöntekijän avulla tai asiakaspäätteeltä. Kirjastossa on lisäksi päivystänyt perhevalmentaja. (Lastensuojelun keskusliitto 2015.) Tulevaisuudessa kirjaston rooli kunnallisena palveluna tulee muuttumaan ja erilaisia palveluita voidaan tarjota ja tuottaa kirjaston tiloissa (Kansalaisen kirjasto. Olennainen osa suomalaista osaamista. Yleisten kirjastojen suunta 2016–2020). Sote- ja maakuntaudistus tulevat vaikuttamaan kuntien toimintaan. Kirjastojen rooli hyvinvoinnin edistäjinä vahvistuu tulevaisuudessa, ja

kulttuuripalvelut toimivat sekä yhteisöllisyyden rakentajina, että terveyttä kohentavina tekijöinä. (Kirjastojen taloudelliset vaikutukset 2017, 1.)

Opinnäytetyöni Avoin kirjasto – Tapaustutkimus Jynkän lähikirjastosta omatoimikirjastona on tutkimuksellinen opinnäytetyö ja tapaustutkimus. Työni tilaaja on Kuopion kaupunginkirjasto ja opinnäytetyöni työelämäohjaaja on Kuopion kaupunginkirjaston kokoelma- ja palvelupäällikkö Minna Koistinen. Opinnäytetyöni on työelämälähtöinen ja käytännönläheinen. Kuopion kaupunginkirjasto haluaa kehittää toimintaansa jatkuvasti ja se on uudistanut toimintaansa eri tavoin. Opinnäytetyön tavoitteena on tuottaa Kuopion kaupunginkirjastolle tietoa Jynkän lähikirjaston omatoimikirjaston käyttämisestä, siellä tapahtuvasta toiminnasta ja asiakkaiden kokemuksista omatoimikirjastosta. Opinnäytetyön tarkoituksena selvittää, miten Jynkän lähikirjastoa käytetään omatoimikirjastona, millaisiin tiedollisiin, kulttuurisiin ja sosiaalisiin tarpeisiin se vastaa sekä millaisena asiakkaat kokevat omatoimikirjaston.

Tässä opinnäytetyössä tiedollisilla ja kulttuurisilla tarpeilla tarkoitetaan tiedon hankkimista, lukemista ja kulttuurin harrastamista (ks. esim. Serola ja Vakkari 2011). Sosiaalisilla tarpeilla tarkoitan sosiaalista vuorovaikutusta. Sosiaalinen vuorovaikutus tarkoittaa, että yksilöä tarkastellaan osana laajaa sosiaalisten yksilöiden joukkoa. Sosiaaliset yksilöt muokkaavat yhdessä ympäristöään. Yksilön olemus todellistuu sosiaalisissa tilanteissa ja erilaisten sosiaalisten suhteiden kentässä. Sosiaalisessa vuorovaikutuksessa vuorovaikutus nähdään ihmisten yhdessä luomana prosessina, jossa havainnottava ilmiö on toimintaa. (Helkama, Myllyniemi, Liebkind, Ruusuvoori, Lönnqvist ym. 2015, 69.)

Opinnäytetyöni on jatkumoa Kuopion Kuopion kaupunginkirjaston – Pohjois-Savon maakuntakirjaston käynnistämälle Kirjasto lähipalvelukeskuksen ytimessä -hankkeelle. AVIn rahoittama hanke alkoi 3.4.2017 ja päättyi 31.12.2018. Sen tavoitteena oli luoda Jynkän ja Karttulan lähipalvelukeskuksiin sekä Nilsiä lähikirjastoon uudenlaista kirjastokonseptia yhteistyössä alueen toimijoiden kanssa vaiheittain. Vuonna 2017 hankkeessa keskityttiin Jynkän lähikirjastoon ja sen toimintaa suunniteltiin hanketyöntekijän johdolla. Hankkeessa suunniteltiin muun muassa omatoimiasioimisen perusteet sekä aloitettiin yhteistyö Jynkän alakoulun sekä esiopetusryhmän kanssa. (Yleisten kirjastojen hankerekisteri 2018.) Hankkeen loppuraportissa nousee esille tarve tarkastella omatoimikirjaston toimintaa (Vuoririnne 2017, 9; ks. myös Yleisten kirjastojen hankerekisteri 2018). Opinnäytetyöni on ajan-kohtainen, koska omatoimikirjastojen määrä on noussut ja niiden rooli kirjastojen kehittämisessä on selkeä. Lisäksi Jynkän lähikirjastossa on käynnistetty erilaista toimintaa eri toimijoiden ja kumppaneiden kanssa.

Kirjastot ovat aina olleet paikkoja, jotka ovat avoimia kaikille. Kaikki käyttäjät ovat tasavertaisia toistensa kanssa eivätkä kirjastot tee jaottelua esimerkiksi eri erityisryhmien välillä. (Haavisto 2016, 61.) Kirjastoissa on tehty paljon työtä kirjastojen esteettömyyden ja saavutettavuuden parantamiseksi (ks. Kuntaliitto 2017). Suomalainen kirjastolaitos ja kirjaston tehtävät ja roolit ovat olleet runsaasti esillä etenkin Helsingin keskustakirjasto Oodin avaamisen myötä. Keskustelua ovat herättäneet esimerkiksi kirjaston arkkitehtuuri, erilaiset tilat ja Oodin saama suosio. Kirjojen määrä ja laatu ovat puhuttaneet. (ks. esim. Hartikainen 2018; Sirén 2018 ja Selkee 2018.)

2 KIRJASTOJEN ROOLI YHTEISKUNNASSA

Suomalaista kirjastolaitosta voidaan kutsua kansallisympäyden aiheeksi, sillä se on poikkeuksellinen monella tapaa. Maailmassa on arvioiden mukaan 2,1 miljoonaa kirjastoa (IFLA Annual Report 2017). Suomi poikkeaa monista muista maista, sillä Suomessa laki takaa kirjastot kunnallisina palveluina. Tämän vuoksi Suomen kirjastoverkosto on tiheämpi kuin monessa muussa maassa. (Kirjastojen taloudelliset vaikutukset 2017.) Vuonna 2017 Suomessa oli yhteensä 737 kirjastoa, niistä oli 282 pääkirjastoa, 437 sivukirjastoa, 134 kirjastoautoa ja 18 laitospkirjastoa. Kirjastoista tehtiin 85 215 462 lainausta, ja lainaajia oli 1 940 740. Verkkokäyntejä oli lähes 37 miljoonaa. (Suomen yleisten kirjastojen tilastot 2017.)

Fyysiset kirjastokäynnit sekä käynnit asukasta kohden nousivat molemmat hieman vuonna 2017. Omatoimikirjastojen aukiolotuntien määrä lisääntyi yli 127 000 tunnilla vuodesta 2016. Myös kirjastoissa järjestettävät tapahtumat ovat lisääntyneet. Vuonna 2017 ryhdyttiin seuraamaan kunnan muiden toimijoiden sekä ulkopuolisten järjestäjien tapahtumien määrää kirjastoissa. (Tilastoverailu yleisten kirjastojen toiminnasta 2016–2017.)

Kirjastoissa käynnit, lainaajien määrä sekä lainausmäärät ovat laskeneet. Vuonna 2017 suomalaisista 35 prosenttia eli 1,9 henkilöä lainasi kirjastosta jotakin. 2000-luvun aikana lainaajien osuus väestöstä laski 12 prosentilla. Fyysisten kirjastokäyntien määrä oli yhdeksän ja lainausten 15,5 kappaletta asukasta kohden vuonna 2017. Fyysisten kirjastokäyntien määrän laskeminen on pysähtynyt ja samaan aikaan verkkokäyntien määrä laski. (Tilastokeskus 2018.)

Kirjastojen laatusuosituksen mukaan kirjastojen palvelupaikan tulisi taajama-alueilla sijaita siten, että 80 prosentilla väestöstä matkaa olisi korkeintaan kaksi kilometriä. Aukioloajoista todetaan, että suurissa kaupungeissa vähintään yhden kirjaston tulisi olla avoinna kello 10–20 sekä lauantaisin. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2010, 25.)

2.1 Kirjastojen tehtävät

Lain yleisistä kirjastoista 2§:n mukaan kirjastojen tavoitteena on edistää väestön yhdenvertaisia mahdollisuuksia sivistykseen ja kulttuuriin, tiedon saatavuutta ja käyttöä, lukemiskulttuuria ja monipuolista lukutaitoa, mahdollisuuksia elinikäiseen oppimiseen ja osaamisen kehittämiseen, aktiivista kansalaisuutta, demokratiaa ja sananvapautta. Tavoitteen perustana ovat yhteisöllisyys, moniarvoisuus ja kulttuurinen moninaisuus. Kirjastolaissa määritellään yleisten kirjastojen tehtävät. Niiden tehtävänä on tarjota pääsy aineistoihin, tietoon ja kulttuurisisältöihin, ylläpitää monipuolista ja uudistuvaa kokoelmaa, edistää lukemista ja kirjallisuutta, tarjota tietopalvelua, ohjausta ja tukea tiedon hankintaan ja käyttöön sekä monipuoliseen lukutaitoon. Kirjastolain perusteella kirjastojen tulee myös tarjota tiloja oppimiseen, harrastamiseen, työskentelyyn ja kansalaistoimintaan sekä edistää yhteiskunnallista ja kulttuurista vuoropuhelua.

Kansalaisen kirjasto olennainen osa suomalaista osaamista Yleisten kirjastojen suunta 2016–2020 julkaisun mukaan kirjasto- ja tietopalveluiden tavoitteena on antaa maksuttomia mahdollisuuksia monenlaisiin kokemuksiin niin tiedon, sivistyksen, lukukokemusten kuin kansalaistoiminnankin parista. Myös elinikäisen oppimisen näkökulma on keskeinen. Julkaisussa todetaan, että jokainen kunnankirjasto on enemmän kuin paikallinen palvelu. Kirjasto on ennen kaikkea yhteistyön tekijä ja monipuolisten palveluiden aktiivinen tarjoaja. Sen lisäksi, että kirjasto tarjoaa tilojaan ja ammattitaitoaan opetuksen käyttöön, tavoitteisiin kuuluvat mm. kehitysideoiden hakeminen henkilökunnalta, asiakkailta sekä kirjastoalan ulkopuolelta. Kirjaston tehtäväkuvien muuttaminen moniammatillisemmiksi ja tilojen käyttäminen yhdessä julkisten palveluiden, kansalaisjärjestöjen ja kulttuurituottajien kanssa kuuluvat linjauksiin. Toiminnan on perustuttava avoimuuteen.

Valtakunnallisella kehittämistehtävällä kehitetään yleisten kirjastojen palveluita ja yleisten kirjastojen yhteistoimintaa. Kehittämistehtävää täytyy hoitaa yhdessä yleisten kirjastojen ja muiden kirjastojen kanssa. (Laki yleisistä kirjastoista 1492/2016.) Kirjasto- ja tietopalvelujen koordinoinnista vastaavat kunnat. Jotta kirjastopalvelut ovat yhdenvertaisesti saatavilla, tekevät kirjastot yhteistyötä. Näin kirjastoja voidaan tarjota lähipalveluina reuna- ja haja-asutusalueilla. Fyysiset toimipisteet voivat olla pysyviä tai liikkuvia ja niissä sekä julkiset että yksityiset toimijat tekevät yhteistyötä. Palveluita tarjotaan paikoissa, joissa ihmiset liikkuvat. Palveluita tulee kehittää siten että siinä otetaan huomioon erilaiset palvelutarpeet ja kunnioitetaan moniarvoisuutta. (Kuntaliitto 2015, 39–40.) Uudessa kirjastolaissa näkyy, että kirjastojen tulee tarjota aiempaa monipuolisempia palveluita. Kirjastojen perustoimintaan sisältyvät tapahtumat. Viime vuosina erilaiset koulutukset ja tapahtumat kirjastoissa ovat yleistyneet. (Seppänen 2018, 14.)

2.2 Kirjastojen käyttäminen

Kirjastojen käyttämistä voidaan tarkastella paitsi tilastojen myös kirjastosta koettujen hyötyjen ja vaikuttavuuden näkökulmasta. Viimeisin tutkimus kuntalaisten kokemista kirjastojen hyödyistä on vuodelta 2010. Serolan ja Vakkarin (2011, 10–11) tutkimuksessa on selvitetty, millaisia hyötyjä kuntalaiset kokevat arjessaan kirjastosta. Tutkimuksessa on kartoitettu, missä määrin kirjasto tyydyttää kuntalaisten kulttuurin, virkistyksen ja tiedon tarpeita päivittäisissä asioissa kuten palkkatyössä, harrastuksissa tai opiskelussa. Vertailukohteena ovat olleet muut vastaavat palvelut kuten internet, lehdet ja televisio. Tutkimuksessa on vertailtu palveluiden käyttöiheyttä ja erilaisia tapoja käyttää niitä. Jos kirjastonkäytön vaikutuksia ja kirjastojen vaikuttavuutta mitattaisiin, mitattavina tekijöinä olisivat esim. muutokset kuntalaisten sivistyksessä, opiskelun tehostumisessa ja vapaa-ajan viettämisessä. Lopputulosta pitäisi kyetä vertaamaan jollakin tavalla. Tutkimuksessa on siis kyse hyödyistä, ei vaikuttavuudesta. Tutkimuksen tekoajankohdan jälkeen suomalainen kirjastolaitos on muuttunut, sillä omatoimikirjastot ovat yleistyneet, kirjastojen määrä on pienentynyt ja voimaan on tullut uusi kirjastolaki.

Tuoreen yleisten kirjastojen käyttöä koskevan tutkimuksen mukaan kirjastossa asioivista asiakkaista valtaosa, 94 prosenttia, lainaa, palauttaa ja varaa aineistoa, 61 prosenttia on noutanut varattua aineistoa ja 54 prosenttia on lukenut lehtiä. Näiden jälkeen suosituimpia toimintoja kirjastossa ovat kysyminen henkilökunnalta, aineistoihin tutustuminen sekä ajan viettäminen. Eniten asiakkaat arvostavat kirjastoissa painettuja kirjoja, joiden kokoelmia myös pidetään parhaimpina. Seuraavaksi tärkein aineistolaji ovat lehdet. Eniten asiakkaiden toiveet kohdistuvat painettuihin kirjoihin. (Seppänen 2018, 10–11.)

Kirjaston käyttämisen koettiin parantaneen elämänlaatua melko tai erittäin paljon. Lisäksi kirjaston koettiin vaikuttaneen erittäin paljon tiedon löytämiseen sekä antaneen virikkeitä vapaa-aikaan. Kirjastolla koettiin olevan vaikutusta myös lukemisen määrän lisääntymiseen. (Seppänen 2018, 10.) Edellä mainitut tutkimukset eivät vastaa kysymykseen, mitä ihminen kokee kirjastossa tai millainen merkitys esimerkiksi lähikirjastolla on ihmisen arjessa. Jotta voisimme selvittää, millaisia vaikutuksia esimerkiksi säännöllisillä kirjastokäynneillä tai kirjaston järjestämiin tapahtumiin osallistumisella on, olisi voitava verrata asiakkaan alku- ja lähtötilannetta. Tällaista selvitystä ei tietääkseni ole tehty. Kirjastojen hyödyt ovat peräisin useista eri vaikutuskanavista, joten kokonaisuuden hahmottaminen ei ole yksinkertaista (Kirjastojen taloudelliset vaikutukset 2017, 1).

2.3 Kuopion kaupunginkirjasto ja Jynkän lähikirjasto

Kirjasto on Kuopiossa osa hyvinvoinnin edistämisen palvelualueita ja sen palvelut ovat osa omatoimisen hyvinvoinnin palveluita. Kirjaston lisäksi hyvinvoinnin palvelualueeseen kuuluvat museo- ja liikuntapaikkapalvelut, ohjatun hyvinvoinnin ja omaehtoisen oppimisen palvelut. Näitä ovat kansalais-toiminnan aktivointipalvelut ja kansalaisopisto. Palvelualueeseen kuuluvat myös Kuopion kaupunginteatteri ja kaupunginorkesteri. (Kuopion kaupunki.)

Kuopion kaupunginkirjasto perustettiin vuonna 1872 ja aluksi se oli nimeltään Kuopion kansankirjasto. Kirjoja ja sanomalehtiä saivat lukea kaikki. Kirjasto oli auki keskiviikkoisin ja siellä oli vain hieman yli 300 kirjaa. Noista ajoista kirjasto on kokenut valtavan muutoksen. Tällä hetkellä Kuopion kirjastoon kuuluvat Karttulan, Juankosken, Kaavin, Tuusniemen ja Nilsin kirjastot. Kuopion kaupunginkirjasto – Pohjois-Savon maakuntakirjasto sai vuonna 1967 maakuntakirjaston oikeudet, ja kirjastolla on erityinen kehittämistehtävä. (Kirjastokaista ja Kuopion kaupunginkirjasto 2012.)

Kuopion kirjastoverkkoon kuuluu pääkirjaston lisäksi 13 sivukirjastoa, yksi laitoskirjasto sekä kolme kirjastoautoa (Suomen yleisten kirjastojen tilastot 2017). Kuopion kaupunginkirjastolla on sosiaalisen kirjastopalveluna kotipalvelu, jossa asiakas saa lainat kotiinsa ja ne haetaan kotoa. Palveluun ovat oikeutettuja asiakkaat, jotka eivät voi asioida kirjastossa esimerkiksi vanhuuden, liikuntavamman tai sairauden vuoksi. Kotipalveluasiakkaiden ikäjakauma oli 55–97 vuotta vuonna 2014, ja lainoja tehtiin yli 3000. Kotipalvelu on asiakkaalle ilmainen. (Toimintakertomus 2014.)

Kuopion kirjastoista tehtiin 2 034 947 kokonaislainausta vuonna 2017. Lainaajia oli 43 076 henkilöä, ja fyysisiä käyntejä oli 1 246 123 kappaletta. Tapahtumia Kuopion kirjastoissa järjestettiin 743,

joista 513:sta kirjasto oli päävastuullisena järjestäjänä. Kunnan järjestämiä tapahtumia oli 45 kappaletta ja ulkopuolisten järjestäjien tapahtumia oli 179. Tapahtumiin osallistui yhteensä 13 029 henkilöä. (Suomen yleisten kirjastojen tilastot 2017.)

Jynkän lähikirjasto sijaitsee nykyisin Jynkän lähipalvelukeskuksessa, jossa sijaitsee myös Jynkän koulu. Aikaisemmin kirjasto toimi Jynkän ostoskeskuksessa, josta se muutti lähipalvelukeskukseen kesällä 2017. Kesän 2017 Jynkän lähikirjasto oli suljettuna. Jynkän lähikirjasto avattiin elokuussa 2017 ja sen toimintaa suunniteltiin Kirjasto lähipalvelukeskuksen ytimessä -hankkeessa. Sen tavoitteena oli muotoilla ja pilotoida Jynkän ja Karttulan lähipalvelukeskuksiin sekä Nilsiä lähikirjastoon uusia käyttäjälähtöisiä palveluita. Jynkän lähikirjaston toimintaa suunniteltiin hankkeen aikana ja ennen Jynkän lähikirjaston sulkemista kartoitettiin asiakkaiden toiveita uuteen lähikirjastoon. Näissä nousivat esille mm. aukioloaikojen laajentaminen, henkilökunnan säilyminen, satutunnit, lukupiirit sekä lukukoira Sylvin vierailut. Lisäksi toivottiin mm. pehmeitä kalusteita, pelejä ja leluja. Jynkän lähikirjastossa tehdään aktiivista yhteistyötä Jynkän koulun sekä Jynkänlahden koulun kanssa. Jynkän koulun oppilaat käyvät säännöllisesti kirjastossa ja heille on järjestetty esimerkiksi kirjavinkkausta. Kirjastossa on kokoontunut puuhakerho, jonka ohjaajina toimivat Humanistisen ammattikorkeakoulun yhteisöpedagogiopiskelijat. Yhteistyötä on tehty myös muun muassa marttojen sekä etenkin nuorisopalveluiden toimijoiden kuten Nuorten Palvelu ry:n ja alueen nuorisotyöntekijöiden kanssa. Jynkän lähikirjaston aukioloaikojen laajentumisen myötä Jynkän lähikirjastossa asiakkaat ovat hankkineet lisää kirjastokortteja ja PIN-koodeja. (Vuoririnne 2017, 2–3, 5–6, 9.)

Jynkän lähikirjaston omatoimikirjasto on otettu hyvin vastaan. Kuten taulukosta 1 voidaan nähdä, ovat omatoimikirjaston asiakaskäyntien määrät kasvaneet selvästi verrattuna aiemman lähikirjaston käyntimääriin. Käyntimäärissä on huomattava, että yhdellä käyntikerralla omatoimikirjastoon saattaa tulla useampi asiakas.

TAULUKKO 1. Jynkän omatoimikirjaston asiakaskäyntien määrä kuukausittain vuonna 2018. Vuodelta 2017 kaikki luvut eivät ole saatavissa. Vuoden 2017 luvut kuvaavat Jynkän lähikirjaston käyttöä. (Rossi 2018 ja Pohjalainen 2019.)

	tammi- kuu	helmi- kuu	maalis- kuu	huhti- kuu	touko- kuu	kesä- kuu	heinä- kuu	elo- kuu	syys- kuu	loka- kuu	marras- kuu	joulu- kuu
2017	1993	1590	2113	1720	1770	-	-	-	-	-	-	-
2018	5363	4932	4796	5305	5489	-	-	5065	6134	6628	6497	4915

3 KIRJASTOT MUUTOKSESSA

Kirjastolaitoksella on pitkä historia ja se on kokenut monenlaisia muutoksia. Osa asioista kuten kirjastojen tehtävä kulttuurin ja tiedon tarjoajana on pysynyt. Yhteiskunnalliset muutokset, ihmisten tarpeet sekä tiedot ja taidot muuttuvat ja tämä heijastuu kirjastojen muutokseen. Yhtenä suurena muutostekijänä on teknologia. Teknologian myötä kirjastot ovat yhä useammin kirjaston seinien ulkopuolella. Vuorovaikutus sekä yhteisöllisyyden rakentuminen vaikuttavat siihen, millainen merkitys kirjastolla on yhteiskunnassa. Kirjastot ovat olleet paikkoja esittää kysymyksiä ja löytää tietoa ja niillä on rooli sivistyslaitoksina sekä yhdenvertaisen osallistumisen paikkoina. Kirjastolla on yhteiskunnallinen ja kulttuurinen rooli, mutta sen merkitys ihmisille ja yhteisöille on erilainen. (Holmberg, Huvila, Kronqvist-Berg, Nivakoski ja Widén-Wulff 2009, 7, 9–10.)

Kuten luvussa 2.1. totesin, uusi kirjastolaki korostaa asiakkaiden osallisuutta, monipuolista lukutaitoa sekä aktiivista kansalaisuutta, demokratiaa ja sananvapautta. Kulttuurinen moninaisuus, yhteisöllisyys ja moniarvoisuus näkyvät kirjastolaissa. Kirjastolain uudistus näkyy myös kirjastojen toiminnassa sekä esimerkiksi uusien kirjastojen suunnittelussa. Ajankohtaisena esimerkkinä on 5.12.2018 avattu Helsingin keskustakirjasto Oodi, jonka suunnittelun lähtökohdissa näkyvät selkeästi uuden kirjastolain mukaiset tavoitteet. Oodin suunnittelussa on osallistettu kaupunkilaisia UnelMoi-kampanjalla vuonna 2013, jossa kerättiin kaupunkilaisista ideoita suunnittelutyön jatkamista varten. Oodin suunnittelussa on hyödynnetty erilaisia työpajoja ja kaupungin tapahtumia. Kirjaston nimi Oodi on nimikilpailun tulos. (Helmet 2018.)

Keskustakirjasto on suunniteltu sellaiseksi, että se vastaa kaupunkilaisten muuttuneisiin tarpeisiin. Yhteisöllisyyden, innovatiivisuuden ja matkailun edistäminen ovat olleet osa suunnittelua. Toimintakonsepti poikkeaa tavallisesta kirjastosta. Keskustakirjastolla on erityinen tehtävä uudenlaisen kirjastotoiminnan testaamisesta ja kehittämisestä. Erilaisille tapahtumille, tekemiselle ja oppimiselle on varattu tiloja. Tällä pyritään edistämään yhteisöllisyyttä, keskustelua ja sosiaalista pääomaa. Keskustakirjastossa on mahdollistaa tuottaa kulttuuria ja tietoa. Tilojen suunnittelussa on otettu huomioon muun muassa nuorten tarpeet siten, että tilat ovat muokattavissa ja mahdollistavat äänekkäänkin toiminnan. Lasten maailmaan liittyy uusi keskusleikkipuisto. Ikäihmisille on saatavilla opastusta tekniikan käyttämiseen. (Haavisto 2016, 53, 59, 61.) Oodin saama suosio osoittaa, että se onnistuu vastaamaan kaupunkilaisten tarpeisiin. Oodista on tullut nopeasti tapaamispaikka keskellä kaupunkia.

Kirjastojen yksi muutos onkin mielestäni nähtävissä niiden tilasuunnittelussa. Alvar Aallon suunnittelema Seinäjoen pääkirjasto valmistui 1965 ja oli käynyt pieneksi. Laajennusosan suunnittelu aloitettiin 2008 ja sen myötä uudistettiin mm. lasten- ja nuortenosastot. Nuorille suunnattujen tilojen suunnittelussa hyödynnettiin nuorten toiveita sekä kansainvälisiä kyselyitä vastaavista tiloista. Nuortenosastolla on lukukoloja, joissa voi viettää aikaa kavereiden kanssa, tehdä läksyjä ja pelata. Lastenosasto Piilomaassa on puolestaan erillinen satuhuone. Kirjaston kävijämäärät sekä lainaukset ovat nousseet, ja yhä useampi nuori sekä lapsiperhe tulee kirjastoon viettämään aikaa. (Heikkilä 2018, 109–111.)

Kirjastoissa tapahtuneet muutokset kuvastavat aikaisemmin vallalla olleen kokoelma-ajattelun ja modernin palveluajattelun tasapainottelua. Kirjastojen palvelut sisältävät fyysiset kokoelmat ja verkotiedon, mutta samalla kirjastojen tulee innostaa ihmisiä tiedon ja viihteen käyttämiseen sekä elämysten jakamiseen. Kirjastojen tulee yhtä lailla edistää kansalaisyhteiskunnassa tarvittavia tietoja ja taitoja. (Launonen 2014, 49.)

3.1 Omatoimikirjasto osana kirjastopalveluita

Omatoimikirjasto käsitteenä liittyy kirjastojen saavutettavuutta ja saatavuutta korostavaan näkemyksen. Omatoimikirjaston voidaankin nähdä yhdenvertaisuustavoitteen mukaisina palveluina. (Mustikkamäki 2015, 5.) Tässä luvussa kuvaan käsitteen taustaa ja erilaisia malleja.

Kirjastojen aukioloaikoja voidaan kuvata kahdella eri tavalla. Perinteisessä aukioloaikamallissa asiakas tulee kirjastoon ja paikalla on henkilökuntaa vastaamassa kysymyksiin tai hoitamassa lainauksia. Kaikki kirjaston lainattavissa oleva aineisto on asiakkaan saavutettavissa. Laajennetussa aukiolomallissa asiakas rekisteröi itsensä jollakin tavalla – yleensä kirjastokortilla – päästäkseen kirjastoon sisälle. Asiakkaalla on pääsy kirjaston aineistoihin joitakin poikkeuksia lukuun ottamatta. Asiakas lainaa ja palauttaa aineistoja automaateilla, ja kirjastokortti toimii tunnistimena. Omatoimikirjaston kehityksen taustalla näkyy ns. ympärivuorokautinen yhteiskunta. Verkon myötä on tullut mahdolliseksi tehdä monia asioita kotoa käsin mihin vuorokauden aikaan tahansa. Kirjastojen kehityksen taustalla ovat toisekseen teknologiset askeleet, kun itsepalvelutekniikka on kehittynyt ja asiakkaat voivat tehdä varauksia itse koneellaan. Omatoimikirjastojen toiminnan kannalta onkin olennaista, että esimerkiksi valojen automaattinen sammutus ja kortinlukijat toimivat. (Johansson, Lindberg ja Eckerdal 2015, 1–2.)

Omatoimikirjastot ovat yksi esimerkki muuttuneesta palvelukulttuurista. Vakiintunutta käsitettä ei vielä ole käytössä, vaan omatoimikirjaston lisäksi käsitteinä käytetään mm. itsepalvelukirjastoa ja laajennettua kirjastopalvelua. Toisaalta itsepalvelua on kirjastoissa ollut jo pitkään, sillä asiakkaiden käytössä on automaattisia palautus- ja lainaustoimintoja, ja kirjastojen verkkopalvelut ovat kehittyneet. Tällöin asiakkaiden itsenäinen tiedonhaku on lisääntynyt. Omatoimikirjastossa asiakkaat voivat asioida silloin, kun paikalla ei ole henkilökuntaa. (Elenius 2014, 23; ks. myös Blomqvist 2015, 19.) Omatoimikirjastolla on siis vahva kytkös itsepalveluun ja sen kehittymiseen.

Ruotsissa käytetään käsitettä meröppet, joka painottaa laajennettua aukioloaikaa. Englanniksi käytetään käsitettä open library eli avoin kirjasto. Käsitteet självbetjäning, self-service ja itsepalvelu puolestaan kuvaavat lainausta ja palautusta, jotka käyttäjät tekevät itse kirjaston normaalina aukioloaikana kirjaston työntekijöiden ollessa paikalla. (Mustikkamäki 2015, 6.) Suomessa on käytetty käsitettä kylmäasemaperiaatteella toimiva kirjasto, kun tarkoitetaan kirjastoa, jossa ei ole lainkaan henkilökuntaa (Elenius 2014, 21). Opinnäytetyössäni käytän käsitettä omatoimikirjasto laajennetun aukiolon kirjaston sijaan, koska käsite omatoimikirjasto on vakiintuneempi ja sitä käytetään muun mu-

assa kirjastoja koskevissa yleisissä selvityksissä. Omatoimikirjastolla tarkoitan opinnäytetyössäni aikaa, jolloin Jynkän lähikirjastossa ei ole saatavilla henkilökunnan tarjoamia palveluita. Arkiamuisin omatoimikirjaston aukioloaikana paikalla on henkilökuntaa tekemässä ns. sisätyötä kuten järjestellessä. Omatoimikirjaston aukioloaikana ei kuitenkaan ole saatavilla asiakaspalvelua.

Omatoimikirjastoja jollakin lailla käsitteleviä opinnäytetöitä on tehty 20 kappaletta Theseus-tietokannasta tammikuussa 2019 tehdyn haun mukaan. Useimmissa opinnäytetöissä on tarkasteltu tarkemmin jonkin tai joidenkin omatoimikirjastojen käyttöä. Töiden tavoitteena on yleensä, että saatuja kokemuksia ja ajatuksia voidaan hyödyntää omatoimikirjaston kehittämisessä tai uusien omatoimikirjastojen perustamisessa.

Siiri Ollikaisen (2015) opinnäytetyö Kohti omatoimisempaa kirjastoa: itsepalvelun kehitys suomalaisissa kirjastoissa kuvaa yleensä itsepalvelun kehittymistä Suomen kirjastolaitoksessa sekä suhtautumista siihen. Opinnäytetyössä tarkastellaan lisäksi yhden omatoimikirjaston toimintaa. Opinnäytetyössä on haastateltu Hämeenlinnan Jukolan omatoimikirjastoasiakkaiden kokemuksia kirjastosta sekä kahden työntekijän arvioita omatoimikirjaston toiminnasta. Henkilökunta korosti asiakkaiden opastamista omatoimikirjaston käyttämiseen. Asiakkaat toivat puolestaan esille, että omatoimikirjastoa käytettiin eniten kirjojen lainaamiseen ja palauttamiseen ja toiseksi eniten kirjojen ja lehtien lukemiseen. Laajennettua aukioloa asiakkaat hyödynsivät eniten viikonloppuisin ja arki-iltaisain. (Ollikainen 2015, 30–31.)

Jan Blomqvistin opinnäytetyössä Henkilökunnan kokemuksia omatoimikirjastoista (2015) on tarkasteltu, miten Inkoon, Turun Vasaramäen ja Tampereen Terälahden kirjastoissa työskentelevät ovat kokeneet omatoimikirjaston. Blomqvist haastatteli kirjastojen henkilökuntaa juuri kun omatoimikirjastot olivat avautuneet sekä teki puoli vuotta avaamisen jälkeen kyselyn heille. Haastatteluiden ja kyselyiden perusteella selvisi, että työntekijät kokivat työmäärän lisääntyneen etenkin sisätyöajan kasvamisena. Järjesteleminen ja asiakasneuvonta olivat lisääntyneet. Eri kirjastojen työntekijät kokivat, että omatoimikirjastossa on tai saattaa olla haasteita. Omatoimikirjastojen määrän kasvaminen koettiin silti pääsääntöisesti hyvänä kehityksenä. (Blomqvist 2015, 36–39, 47.)

Enni Revellon opinnäytetyö Omatoimiasioinnin kehittäminen Lappeenrannan kaupunginkirjastossa - esimerkkinä Korvenkylän kirjasto (2018) keskittyy samoin asiakkaiden sekä henkilökunnan kokemuksiin omatoimikirjastosta. Opinnäytetyön tulosten mukaan henkilökunta kokee järjestelytöiden lisääntyneen. Omatoimikirjaston hyvinä puolina pidetään uusia asiakkaita sekä kävijä- ja lainamäärien kasvamista. Anette Karjalaisen pro gradu Omatoimikirjastojen asiakkaiden kirjastonkäyttö ja asiakastytyväisyys (2016, 45, 47–48) osoittaa, että asiakkaat ovat lisänneet kirjaston käyttämistä omatoimikirjastojen ansiosta. Pirkanmaan kuudessa omatoimikirjastossa tehdyn kyselyn mukaan asiakkaat käyttivät omatoimikirjastoa samanlaisten asioiden hoitamiseen kuin henkilökunnan ollessa paikalla. Valtaosalle vastaajista ei ollut väliä, oliko henkilökuntaa paikalla vai ei.

Omatoimikirjastosta on tehty lisäksi kehittämistutkimus. Sanna Pesosen opinnäytetyö Omatoimisen palvelun käyttöönotto kirjastossa (2016) esittää palvelumallin käyttöönoton prosessista. Pesosen

opinnäytetyö keskittyy omatoimikirjastoon tilana ja siihen, miten asiakkaat toimivat tilassa. Pesonen havainnoi omatoimikirjaston käyttöönoton alkuvaiheessa kirjastoa materiaalisena ja semanttisena ympäristönä. Havainnoinnissa hän keskittyi käytettävyyteen, saavutettavuuteen ja löydettävyyteen. Tarkastelun kohteena olivat mm. kirjaston tilajako, opasteiden sijoittelu, ymmärrettävyys sekä luettavuus. Pesonen kirjoittaa opinnäytetyössään, että omatoimikirjastojen kehittämisessä tulisi ottaa huomioon myös sosiaalinen ja inhimillinen näkökulma.

3.2 Sosiaalinen kirjasto

Opinnäytetyössäni tuon esille sosiaalisen kirjaston käsitteen, sillä se niveltyy ajatukseen kirjaston tehtävistä. Siinä heijastuu lisäksi kirjastoissa tapahtuva muutos. Virpi Launonen (2015, 45) kirjoittaa, että vanhat käsitykset kirjastosta pysähtyneinä ja hiljaisina tiloina elävät sitkeästi siitä huolimatta, että kirjastot ovat pyrkineet pääsemään niistä eroon (ks. myös Padgett 2017, 23). Kirjastoa ei ajatella sosiaalisena tilana, vaan laina- ja opiskelupaikkana. Kirjaston yhteisöllinen rooli auttaa kuntalaisia ymmärtämään paremmin kirjaston merkityksen. Tällöin kirjaston olemassaolo on helpompi perustella. Opetusministeriön kirjastopolitiikka 2015 (2009, 14–15) kuvaa kirjaston palveluiden ja toiminnan perustana olevan sen asiakkaat. Kirjaston toiminnan sisällöissä näkyvät väestö- ja ikärakenteet muutokset sekä erilaisten asiakkaiden tarpeet. Kirjaston rooli kohtaamis- ja tapaamispaikkana vahvistuu ja siellä lievennetään yksinäisyyttä ja voimistetaan yhteisöllisyyttä. Opetusministeriön linjauksessa näkyy mielestäni selkeästi yhteys niin omatoimikirjastoon kuin sosiaaliseen kirjastoon.

Sosiaalinen kirjasto voidaan määritellä tilaksi, jossa erilaisten ihmisten kohtaaminen, yhdessä oleminen ja vuorovaikutus ovat mahdollisia. Sosiaalinen kirjasto tarkoittaa yhtä lailla liikkuvaa kirjastoa, jossa kirjaston palveluita viedään erilaisiin tiloihin. Esimerkkejä tällaisesta toiminnasta ovat jalkautuvat kirjastopalvelut, osallistava tekeminen erilaisissa tapahtumissa. (Hokkanen 2015, 13.) Sosiaalisen kirjastotyön tavoitteena on saada kirjaston palveluiden piiriin sellaisia asiakasryhmiä, jotka eivät vielä jostakin syystä käytä kirjastoa ja sen palveluita. Pyrkimyksenä on aktivoita heitä ja ottaa heidän ajatuksensa ja ideansa mukaan kirjastojen kehittämiseen. (Jyrkinen 2013, 4.) Sosiaalista kirjastoa voidaan tarkastella myös sosiaalityön ja kirjastojen välimaastossa olevana. Silloin se voidaan nähdä ihmisten auttamisena, yksilöiden yhdenvertaisena kohtelun sekä yksinäisyyden ehkäisemisenä. Tällainen sosiaalisen kirjaston tulkinta voidaan kuitenkin nähdä varsin ongelmakeskeisenä, jos kirjaston työntekijöiden hoitavan esimerkiksi avohoitopotilaita ilman sosiaalityön koulutusta. (Hokkanen, 2015, 11.)

Mielestäni yksi tapa käsitellä sosiaalisen kirjaston määritelmää on tarkastella sitä tietyn yhteisöllisen roolin kautta. Tällainen kirjastoissa tapahtunut suurempi muutos on nähtävissä etenkin Tanskassa. Yhteisöorientoituneet kirjastot ovat uudelleenmääritelleet kirjaston käsitteen. Tanskassa puhutaan sosiokulttuurisesta kirjastosta, jolla viitataan kirjastoammattilaisten integroivaan ja inklusiiviseen tehtävään. Jokaisen paikallisen kirjaston tulee varmistaa, että mahdollisista kirjaston asiakkaista tulee aktiivisia osallistujia. Ajatusta kirjastosta yhteisöllisenä keskustana voidaan viedä vielä pidemmälle, kun kirjastot nähdään yhteisöllisiä keskustoja johtavina. Yhtenä esimerkkiä ovat niin sanotut idealiik-
keet, joissa kirjastojen henkilökunnan rooliin liittyy olennaisesti elinikäinen oppiminen ja esimerkiksi

oppimisen aktiviteettien tarjoaminen lapsille, nuorille ja perheille. Idealiikkeet sijaitsevat heikompi-osaisten kaupunkimaisilla alueilla ja niiden tarjonta lähtee alueen perheiden sosiokulttuurista tarpeista. Tämänyyppiset kirjastot ovat avoimia, helposti saavutettavia ja toiminnallisia. Niihin liittyy olennaisesti ajatus kirjastojen roolista sosiaalisen epätasa-arvon vähentäjinä. Sosiaalinen eksklusio on kahdensuuntainen. Eri alueilla on erilaisia sosiaalisia tarpeita ja ne vaikuttavat kirjastopalveluiden näkemykseen ja käyttöönottamiseen. Samalla tarpeet vaikuttavat kirjastopalveluista saataviin kokemuksiin ja niiden uusiin suuntiin. (Delica Nagel ja Elbeshausen 2017, 238.)

Sosiaalinen kirjasto voi tarkoittaa monenlaisia toimintamuotoja: kielikahviloita, lukupiirejä, sarjakuvapajoja, käsityö ja pelitapahtumia. Kirjastoissa on perinteisesti järjestetty mm. kirjailijavierailuita, lasten satutunteja ja erilaisia luentotilaisuuksia. Kirjastoissa järjestettävä toiminta on herättänyt keskustelua kirjastojen tehtävästä (Hokkanen 2015, 13–14). Monet kirjastot tekevät yhteistyötä erilaisten järjestöjen kanssa. Kuopion kaupunginkirjasto järjestää esimerkiksi yhteistyössä Kuopion kaupungin palvelutalojen kanssa lukuhetkiä, joissa vapaaehtoiset käyvät lukemassa. Jynkän lähikirjastossa on monenlaisia tapahtumia ja yhteistyötä eri järjestöjen kanssa. Lukukoira Sylvi vierailee säännöllisesti Jynkän lähikirjastossa.

Sosiaalinen kirjasto liittyy myös uudenlaisiin ammattiryhmiin ja erilaisiin työnkuviin. Kirsi Purhonen (2015, 90) on luonut käsitteen kolmas työ, jolla hän tarkoittaa kirjastotyön ja nuorisotyön yhteistä työn kehittämistä. Uudessa kirjastonuorisotyössä tai nuorisotyöstä kirjastossa kummankin alan osaamiset yhdistyvät. Kolmas työ ei ole synonyymi sanalle yhteistyö.

Sosiaalisen kirjaston myötä kirjaston piirissä on mm. sosiaalialan ammattilaisia, opettajia ja kolmannen sektorin työntekijöitä. Sosiaalinen kirjasto ei tarkoita vain asiakkaiden aktivointia, vaan se merkitsee myös mahdollisuutta olemiseen ja toisten tapaamiseen ja ylipäänsä toimintaa, jota ei ohjata eikä kontrolloida. Kirjastossa saa hengailta tai kulkea rauhassa hyllyjen välissä. Sosiaalinen kirjasto ja kirjastopedagogiikka ovat lähellä toisiaan, mutta kirjastopedagogiikka korostaa elinikäisen oppimisen merkitystä. Kirjastopedagogiikassa pyritään antamaan asiakkaille mahdollisimman hyvät mahdollisuudet käyttää kirjaston aineistoja, jolloin synnytetään uuden oppimista. (Hokkanen 2015, 13, 17.) Kirjastot, jotka toimivat sekä perinteisinä kirjastoina että omatoimikirjastoina tarjoavat asiakkaille mahdollisuuden olla joko passiivisessa tai aktiivisessa roolissa sosiaalisessa kirjastossa (Pesonen 2016, 15–16).

4 TAPAUSTUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Opinnäytetyön tavoitteena on tuottaa Kuopion kaupunginkirjastolle tietoa Jynkän lähikirjaston omatoimikirjaston käyttämisestä, siellä tapahtuvasta toiminnasta ja asiakkaiden kokemuksista omatoimikirjastosta. Opinnäytetyön tarkoituksena selvittää, miten Jynkän lähikirjastoa käytetään omatoimikirjastona, millaisiin tiedollisiin, kulttuurisiin ja sosiaalisiin tarpeisiin se vastaa sekä millaisena asiakkaat kokevat omatoimikirjaston. Selvitän myös, millaisia ajatuksia omatoimikirjastoa käyttävillä asiakkailla on omatoimikirjaston toimivuudesta. Opinnäytetyöni tutkimuskysymykset ovat:

1. Miten Jynkän omatoimikirjasto toimii kohtaamisen tilana sosiaalisen kirjaston periaatteiden mukaisesti?
2. Millaisiin tiedollisiin ja kulttuurisiin tarpeisiin omatoimikirjasto vastaa asiakkaille?
3. Millaisiin sosiaalisiin tarpeisiin omatoimikirjasto vastaa asiakkaille?

Opinnäytetyöni on tapaustutkimus. Tapaustutkimus tarkoittaa tutkimustapaa, joka sisältää erilaisia menetelmiä ja aineistoja. Tapaustutkimus on tutkimustapa tai tutkimusstrategia eikä metodi kuten usein on esitetty. Tapaustutkimuksen keskiössä on useimmiten jokin ilmiö tai tapahtumakulku. Tapaustutkimukselle on ominaista holistinen näkemys sekä kiinnostus sosiaalisiin prosesseihin. Tapaustutkimuksessa käytetään hyväksi aiempia tutkimuksia ja tavoitteena on saada lisää tietoa tutkittavasta tapauksesta. Tapaustutkimuksessa tarkastelujoukko on pieni, joko yksi tapaus tai pieni määrä tapauksia. Tutkimuksen kohteesta riippuu, mitkä tapauksen ominaisuudet ovat keskeisiä. Voidaankin kysyä, mistä tapaus on tapaus. Tapaustutkimuksessa tutkija ei ennalta tiedä, mistä tapauksessa on kyse. Tapaustutkimuksen taustalla on usein tutkijan kiinnostus johonkin tapaukseen ja hänellä saattaa olla siitä aikaisempaa kokemusta. Tämän perusteella muotoutuu alustava tutkimusongelma. (Laine, Bamberg ja Jokinen 2007, 9–12, 16, 26.) Tärkeää on, että tapaus rajataan riittävän selkeästi. Tutkimusaihetta tarkastellaan tietyistä rajatusta näkökulmasta (Malmsten 2007, 57).

Tapaustutkimukseni kohteena ja ilmiönä on Jynkän omatoimikirjasto ja työni viitekehyksenä on sosiaalinen kirjasto. Aineistoni muodostuu havainnoinneista sekä omatoimikirjaston asiakkaiden haastatteluista. Tavoitteenani on hahmottaa, millaisena kokonaisuutena Jynkän omatoimikirjasto näyttää toisaalta ulkopuolisen havainnoijan ja toisaalta asiakkaiden kokemuksina. Sosiaaliset prosessit tulevat esille etenkin havainnoinnissa, jossa olen tarkastellut asiakkaiden toimintaa omatoimikirjastossa sekä asiakkaiden välisen vuorovaikutuksen ilmentymistä.

Tapaustutkimukseni holistista näkemystä kuvaa, että olen perehtynyt opinnäytetyössäni kirjasto- ja tietopalvelualan tutkimuksiin sekä kirjastoja koskeviin yleisiin selvityksiin. Samalla olen hankkinut tietoa sosiaalisesta vuorovaikutuksesta ja hyödyntänyt sosiaalialan tutkimusta. Tässä mielessä opinnäytetyössäni on monitieteistä otetta. Sosiaalialalla kirjastoa on tarkasteltu vain vähän. Työssäni hyödynnän kirjastoa sekä sosiaalista kirjastoa koskevaa tietoa sekä keräämäni aineistoa. Aktiivisena kirjastojen käyttäjänä ja lukijana kirjasto on ollut minulle aina keskeinen paikka. Omat kokemukseni kirjastoista ja kohtaamisista kirjastoissa työntekijöiden ja muiden asiakkaiden kanssa ovat jollakin

tavalla taustalla ja läsnä. Arvostan kirjastoja ja pidän niitä tärkeinä. Tapaustutkimuksessa tunnisteetaan arvosidonnaisuus (Saarela-Kinnunen ja Eskola 2007, 185).

Kirjastoja koskevia tapaustutkimuksia ovat mm. Humalaisen (2010) tekemä pro gradu -työ Laihian kirjaston ja koulun yhteistyöstä, Teräksen (2015) opinnäytetyö Kolarin kirjaston digitointipisteen käytöstä ja Sääreä (2011) opinnäytetyö Kansalaistoimijoiden kirjastot: Tapaustutkimus Pormestarinluodon ja Väinölän kirjatuvista, Kankaan Kamarikirjastosta ja Pispalan kirjastotalosta. Omatoimikirjastoja koskevia tapaustutkimuksia en ole löytänyt lukuun ottamatta Pesosen (2016) opinnäytetyötä..

4.1 Havainnointi menetelmänä

Opinnäytetyön alkuvaiheessa oli selvää, että tarvitsisin tietoa siitä mitä omatoimikirjastossa tapahtuu. Paras tapa selvittää, mitä jossakin tilanteessa tai tilassa tapahtuu, on havainnointi. Ennen havainnointien tekemistä vierailin Jynkän omatoimikirjastossa kolme kertaa. Tutustuin kirjaston tiloihin, hyllyjen sijoitteluun, lainausautomaatteihin sekä kirjaston aineistoihin. Selvitin, mikä olisi havainnoinnin kannalta paras sijainti ja tein esihavainnoinnin heinäkuussa 2018. Tuolla esihavainnointikerralla minulle tarkentui, millaisia seikkoja minun kannattaisi havainnointiin sisällyttää ja muokkasinkin havainnointilomakettani välineiden ja palveluiden käyttämisen kohdalta (liite 1). Havaittiin, että kirjastossa lukeminen on usein silmäilevää ja selailevaa. Havainnointilomakkeessani lukeminen sisältää tällaisen lukutyyppin.

Havainnointi on työtä ja aikaa vaativa menetelmä, mutta sen avulla voidaan saada suoraa ja välitöntä tietoa erilaisten ryhmien, organisaatioiden tai yksilöiden käyttäytymisestä tai toiminnasta. Havainnointi soveltuu hyvin mm. vuorovaikutuksen sekä nopeasti muuttuvien tai hankalasti ennakoitavien tilanteiden tarkastelemiseen. Havainnointi on todellisen maailman ja elämän tutkimista. Havainnoinnin vaikeutena on, että havainnoija saattaa vaikuttaa jollakin tavalla tilanteeseen. On useita erilaisia tapoja havainnoida ja usein menetelmää tarkastellaankin jatkumona. Havainnointi voi olla systemaattista, osallistuvaa tai jonkinlainen välimuoto niistä. Systemaattinen havainnointi on tyypillisempi tutkimuksissa, joissa kerätään määrällistä tietoa. Todellisuudessa usein käytetään havainnointia, joissa on piirteitä sekä systemaattisesta että osallistuvasta havainnoinnista. Molemmat soveltuvat myös laadulliseen ja määrälliseen tutkimukseen. Systemaattinen havainnointi on etukäteen tarkasti jäsenneltyä, tietyssä rajatussa tilaa tapahtuvaa, ja havainnoija on ulkopuolinen toimija. Systemaattisessa havainnoinnissa käytetään tiettyjä ennalta päätettyjä luokitteluita. Havainnot tehdään ja tallennetaan tarkasti. (Hirsjärvi, Remes ja Sajavaara 2009, 212–215; ks. myös Vilkkä 2010, 38–41.)

Tutkimushavainnointi tarkoittaa kokonaisvaltaista ja tietoista asioiden, ilmiöiden ja tapahtumien aistimista. Tutkimus- tai havainnointikohde määräävät, mitkä aistit ovat välineinä tiedon saamisessa. Tutkimuksessa havainnointi on valikoivaa ja se voi toteutua joko negatiivisena tai myönteisenä. Kielteinen havainnointi tarkoittaa, että havainnoija kiinnittää huomiota tuttuihin asioihin. Myönteinen

havainnointi edellyttää teorian käyttämistä. Tällöin myönteinen valikointi tarkoittaa tuoreiden havain-
tojen luomista ja tietoisia valintoja. Keskeistä on havainnoida tutkimusongelman näkökulmasta mer-
kittäviä asioita. (Vilkkä 2006, 9, 13.)

Havainnoitavat ajat olivat lauantai 27.7.2018 kello 11.00–13.30, sunnuntai 28.7.2018 kello 15.00–
17.30, tiistai 31.7.2018 kello 7.05–9.50 ja tiistai 31.7.2018 kello 18.30–21.00. Yhteensä havainnoi-
tava aika oli 9 tuntia 35 minuuttia. Kahden ja puolen tunnin kestoinen havainnointiaika oli mielestäni
maksimaalinen, sillä havainnointi vaatii keskittymistä ja intensiivistä läsnäoloa tilanteessa.

Havainnointiaikani kattoivat ajallisesti monipuolisesti omatoimikirjaston aukioloajat. Valtaosan ha-
vainnointiajasta istuin pöydän ääressä (kuva 1). Havainnoinnin muodot voidaan jakaa piilohavain-
nointiin, havainnointiin ilman osallistumista, osallistuvaan havainnointiin, osallistuvaan havainnointiin
ja osallistuvaan havainnointiin. Osallistuvan ja havainnoinnin ilman osallistumista välinen raja on häi-
lyvä. Tiedonhankinnan näkökulmasta havainnointi ilman osallistumista tarkoittaa, että tutkija on ul-
kopuolinen ja osallistumaton. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 94.)

KUVA 1. Havainnointipaikka Jynkän lähikirjastossa. (Turja 2018-07-15.)

Ennen havainnointia olin päättänyt mahdollisesta osallistumisestani sosiaaliseen vuorovaikutukseen.
Joitakin kertoja havainnoijan roolini keskeytyi jollakin tavalla toisen asiakkaan sosiaalisen toiminnan
seurauksena. Tällöin ulkopuolinen havainnointini muuttui hetkellisesti osallistuvaksi, sillä olisi ollut
mielestäni epäluonnollista olla reagoimatta toisen ihmisen kysymyksiin.

Kerran eräs asiakas ei saanut ovea auki sisäpuolelta ja autoin häntä. Toisella kertaa asiakas etsi päi-
vän lehteä ja näytin hänelle missä se oli. Yhden kerran ystäväni sattui tulemaan kirjastoon tehdes-
säni havainnointia ja tuolloin katkaisin havainnoinnin noin viideksi minuutiksi. Useamman kerran mi-
nua tervehdittiin joko nyökkäämällä tai sanallisesti ja tällöin tietenkin tervehdin takaisin. Kahden ha-
vainnointikerran jälkeen jäin hetkeksi asioimaan itse kirjastoon. Selasin palautettujen kirjojen hyllyä
ja viereeni tullut, minulle tuntematon asiakas sanoi ottavansa minulta mallia ja ryhtyi tutkimaan pa-
lautettuja kirjoja. Toisella kerralla tuntematon henkilö suositteli minulle kahta dekkaria, kun etsin

hyllystä luettavaa. Nämä sosiaaliset kohtaamiset ovat osa henkilökohtaisia kokemuksiani Jynkän omatoimikirjastosta, mutta eivät osa havainnoitejani.

Koska tarkoituksena ei ollut lähtökohtaisesti paljastaa, että teen havainnointia, minulla oli pöydällä pari kirjaa havainnointilomakkeen edessä. En halunnut, että asiakkaiden toiminta muuttuisi millään tavalla havainnoinnin vuoksi. Koska pöydän äärestä ei näkynyt kaikkiin paikkoihin, siirryin jokaisella havainnointikerralla pieniksi hetkiksi pöydän äärestä toiseen paikkaan. Näin pystyin varmistamaan, mitä asiakas teki esimerkiksi lastenosaston takaosassa ja kirjaston sisäänkäynnin puoleisen seinän oikeassa laidassa. Näihin paikkoihin ei ole suoraa näköyhteyttä. Ensimmäisellä havainnointikerralla 27.7.2018 huomasin, että minun kannattaisi erotella lomakkeessani, tuleeko asiakas yksin vain jonkun tai joidenkin seurassa kirjastoon. Vaikka opinnäytetyöni on laadullinen, halusin kuitenkin laskea asiakkaiden määrän ja erotella yksin ja muiden kanssa omatoimikirjastoon tulevat. Omatoimikirjastoon tultaessa rekisteröityy vain yksi tulija, kun asiakas käyttää kirjastokorttiaan ulko-oven avaamiseksi. Samassa seurueessa saattaa kuitenkin olla useampi tulija kuten kokonainen perhe. Seuraavilla havainnointikerroilla merkitsin ympyrällä, jos asiakas tuli jonkun seurassa ja kirjoitin selityksen havainnointilomakkeeseen. Numerojärjestyksen ansiosta pystyin merkitsemään havainnointilomakkeeseen helposti, mitä asiakas tai asiakkaat tekivät. Havainnointilomakkeissani oli esimerkiksi seuraavanlaisia merkintöjä ensimmäisinä saapuneista asiakkaista (1) =3 henkilöä, äiti ja tytär sekä vanhempi nainen (isoäiti?), (2) ja selitys 2= kaksi nuorta tyttöä ja (8) =nelihenkinen perhe, 2 aikuista ja 2 lasta. Kirjoitin jokaisen havainnointikerran jälkeen muistiinpanoni puhtaaksi erilliselle tiedostolle ja samassa yhteydessä kirjoitin muistiin alustavia ajatuksiani havainnoinneista.

Opinnäytetyössäni käytin systemaattista havainnointia, sillä tarkastelin rajatussa tilassa tapahtuvia toimintoja sekä mahdollista sosiaalista kanssakäymistä. Havainnointini kohdistui tiettyjen toimintojen tarkasteluun ja rajasin tietyt asiat havainnointini ulkopuolelle. Jynkän kirjastossa on käytössä videovalvonta, jolloin kirjastolla on periaatteessa mahdollisuus seurata tarvittaessa hyvinkin tarkkaan kirjastossa tapahtuvaa toimintaa.

Tutkimusetiikan noudattaminen on keskeinen osa menetelmällistä osaamista. Havainnointini tapahtui julkisessa tilassa, johon jokaisella on pääsy kirjastokortilla ja PIN-koodilla. Julkisten paikkojen havainnointi tutkimustarkoituksessa ei edellytä informointia, mutta tallennevälineitä käytettäessä on hyvä kysyä lupa (Kuula 2013, 118). Havainnoissani en videoinut enkä kuvannut henkilöitä, vaan olen dokumentoinut tekemiäni havainnoita kirjallisesti. Saatoin havainnoida ulkopuolisena kirjastossa tapahtuvaa toimintaa. Ennen havainnoiteja olin pohtinut, miten toimin, jos toimintani herättää huomiota. Tällöin olin valmis kertomaan havainnointitietäni ja opinnäytetyöni tavoitteesta. Näin ei kuitenkaan tapahtunut kertaakaan. Tutkimusetiikkaan kuuluu myös, että tiedostan roolini havainnoijana ja haastattelijana. Omat ajatukseni, asenteeni ja tunteeni eivät saa vaikuttaa toimimiseeni. Kaikissa aineistonkeruutilanteissa ei tarvitse hankkia ihmisiltä suoria tunnisteita. Tällainen tilanne on esimerkiksi silloin kun aineisto hankitaan toiminnasta julkisissa tai puolijulkisissa tiloissa. Myöskään analyysissä ei tarvita tarkkoja tunnistetietoja. (Kuula 2013, 111–112.) Käsittelen luvussa 6 tarkemmin opinnäytetyöni eettisyyttä ja luotettavuutta.

Havainnoinnin jäsentelyssä olen hyödyntänyt kirjastolaissa todettuja kirjaston tehtäviä tiedon ja kulttuurisisältöjen saamisessa, lukemisen ja kirjallisuuden edistämässä sekä kirjastotilan tehtäviä. Havainnointini viitekehityksessä tärkeä osa on sosiaalisen kirjaston määrittelyllä. Näiden perusteella olen luokitellut havainnoitavat asiat. Luokittelu on melko väljä, sillä käytännössä ei ole mahdollista esimerkiksi erottamaan kauno- ja tietokirjallisuuden lainaamista eikä sitä, käyttääkö asiakas aineistoa vapaa-ajan vai työn tarpeisiin.

4.2 Puolistrukturoidut haastattelut ja haastateltavien kuvaus

Haastattelu tarkoittaa informaation keräämistä ja se on ennalta suunniteltua toimintaa. Se on vuorovaikutustilanne, jonka haastattelija panee alulle ja jossa kerätään tutkimusongelman kannalta keskeistä tietoa. Usein haastattelija joutuu motivoimaan haastateltavaa. Haastattelija toimii luottamuksellisesti ja aineistoa käsitellään luottamuksellisesti. Puolistrukturoidussa haastattelussa osa haastattelun näkökulmista on ennalta päätetty, mutta eivät kaikki. (Hirsjärvi ja Hurme 2008, 42–43, 47.)

Haastattelun tavoitteena on kysyä ihmiseltä itseltään, mitä hän ajattelee tai miksi hän toimii siten, kun toimii. Haastattelu tarkoittaa informaation keräämistä ja se on ennalta suunniteltua toimintaa. Haastattelun tavoitteena on saada mahdollisimman runsaasti tietoa aiheesta ja haastattelijalla on mahdollisuus toimia joustavasti haastattelussa. Haastattelun teemat kumpuavat tutkimuksen viitekehityksestä. (Tuomi ja Sarajärvi 2018, 85, 88.) Haastatteluni oli puolistrukturoitu teemahaastattelu, jossa kysyin haastateltavilta tietyt taustatiedot. Haastattelun teemat liittyvät kirjaston ja omatoimikirjaston käyttämiseen, sen kehittämiseen sekä omatoimikirjaston vaikutukseen yleensä kirjaston käyttämisessä (liite 2.). Haastattelun teemat olivat kaikille samat, mutta kysymykset saattoivat vaihdella haastateltavien mukaan.

Tapaustutkimuksessani haastattelut muodostuvat kolmesta haastattelusta elokuussa 2018. Haastateltava 1 on 55–64-vuotias työelämässä oleva mies, joka asuu Jynkässä. Miehellä on toisen asteen koulutus ja hän arvioi käyvänsä kirjastossa muutaman kerran kuukaudessa. Haastateltava 2 on yli 64-vuotias eläkkeellä oleva nainen, joka asuu Saaristokaupungissa. Hän arvioi käyvänsä kirjastossa viikoittain tai lähes viikoittain. Haastateltava 3 on 35–44-vuotias nainen, joka on opiskelija. Hänellä on toisen asteen koulutus. Hän asuu Särkilahdessa ja arvioi käyvänsä kirjastossa viikoittain tai lähes viikoittain. Opinnäytetyössäni käytän informanteista nimiä Haastateltava 1, Haastateltava 2 ja Haastateltava 3.

Haastateltavat valikoituivat siten, että kysyin omatoimikirjastossa asioivilta henkilöiltä halukkuutta osallistua omatoimikirjastoa koskevaan haastatteluun. Haastatteluideni tarkoitus ei ollut häiritä tai keskeyttää kenenkään kirjastoasiointia, joten jo tämä rajasi osan potentiaalisista haastateltavista ulkopuolelle. Haastateltavissani ei ole tästä syystä yhtään lapsiperheen edustajaa.

Haastattelut tein Jynkän kirjaston takaosassa sijaitsevan pöydän ääressä. Jynkän omatoimikirjastossa ei ole erillistä tilaa, jonka voisi sulkea ovelta.

Nauhoitin haastattelut matkapuhelimeeni lataamalla ohjelmalla. Haastatteluiden kesto oli 15 minuutista 30 minuuttiin. Koska tallensin haastattelut nauhurille, informoin haastateltavia sekä kirjallisesti että suullisesti ennen haastattelua käyttämällä informointikirjettä (liite 3). Tällöin haastateltavalla oli mahdollisuus kysyä, jos hänelle jokin asia oli epäselvä. Tutkittavia on informoitava kirjallisesti. Tutkittavilta tarvitaan vapaaehtoinen suostumus, kun aineistoa kerätään haastattelussa ja se tallennetaan. Informointiteksti sisältää mm. tiedot tutkimuksen tavoitteesta, aineiston keräämisestä, tallentamisesta, käyttämisestä ja säilyttämisestä. (Kuula 2013, 119, 121.)

Haastatteluni taustatietojen määrittelyssä olen hyödyntänyt kirjastojen hyötyä koskevaa selvitystä. Litteroinnin jälkeen siirsin aineiston pilvipalveluun ja poistin nauhoitteet matkapuhelimestani. Opinnäytetyön valmistumisen ja hyväksymisen jälkeen hävitän haastatteluaineistot.

Tapaustutkimuksessa haastattelut ovat yksi aineiston keräämisen tapa. Haastateltavien määrä ei ole ratkaiseva. Opinnäytetyössäni haastatteluiden toteutukseen ja määrään vaikuttivat käytössäni olevat ajalliset resurssit sekä opinnäytetyön laajuus. Tutkijan on pohdittava, millaiset tekijät vaikuttavat ilmiön tarkasteluun. Tavallisesti ei ole mahdollista haastatella laajaa perusjoukkoa. (Malmsten 2007, 58.)

4.3 Aineiston analysointi

Opinnäytetyöni aineiston koonnin ja dokumentoinnin jälkeen aloitin aineiston analysoinnin. Opinnäytetyössäni olen käyttänyt aineistolähtöistä sisällönanalyysiä. Sisällönanalyysi tarkoittaa sekä laajempaa viitekehystä että yksittäistä metodia. Sisällönanalyysiä ei ohjaa mikään tietty teoreettinen lähtökohta, mutta siinä voidaan hyödyntää melko vapaasti erilaisia teoreettisia tai epistemologisia näkemyksiä. Laadullisessa analyysissä keskeistä ovat nimenomaisen tutkimuksen tavoitteet ja sen kannalta olennaiset tehtävät. Aineistolähtöisessä analyysissä aineistosta on tarkoitus luoda kokonaisuus, jossa analysoitavat yksiköt valitaan aineistosta tutkimuksen tavoitteiden mukaan. Aineistolähtöisen analyysissä eri vaiheita ovat aineiston redusointi eli pelkistäminen, klusterointi eli ryhmitely sekä abstrahointi eli teoreettisten käsitteiden muodostaminen. Sisällönanalyysissä analyysiyksikkö voi olla esimerkiksi jokin lausuma tai ajatuskokonaisuus. Redusoinnissa analysoitava informaatio voi olla auki kirjoitettu havainnointi tai haastattelu. Tässä vaiheessa aineistosta poistetaan kaikki tutkimuksen kannalta epäolennainen ja aineistoa voidaan esimerkiksi tiivistää. Samaa ilmaisua tarkoittavia yksiköjä voidaan erotella esimerkiksi eri väreillä. Tämän jälkeen ilmaukset listataan ja näin luodaan pohja klusteroinnille. Klusteroinnissa aineistosta etsitään yhtäläisyydet ja eroavuudet ja samaa ilmiötä kuvaavat käsitteet ryhmitellään. Näin muodostetaan ylä- ja alaluokkia, ja pääluokat muodostetaan niiden mukaan. Abstrahoinnissa erotellaan olennainen tieto ja muodostetaan valikoidun tiedon pohjalta teoreettisia käsitteitä. (Tuomi ja Sarajärvi 2018, 117, 122–125.)

Havainnoitavan aineiston olin koonnut havainnointilomakkeille ja ne oli valmiiksi jäsennetty systemaattisesti tiettyjen tutkimuskysymysten kannalta olennaisten käsitteiden mukaan. Havainnointiaineistoni analysoin siten, että kävin yksitellen kaikki havainnoitavat osa-alueet jokaiselta havainnointikerralta läpi. Tämän jälkeen tarkastelin, millaisia toistuvia, samankaltaisia tai toisistaan eroavia havaintoja olin tehnyt.

Opinnäytetyössäni olen soveltanut aineistolähtöistä sisällönanalyysiä, sillä klusterointi ja abstrahointi yhdistyvät toisiinsa. Litteroimani haastatteluaineistot luin useaan kertaan. Tämän jälkeen ryhdyin käymään litteroitua aineistoa käyttämällä hyväksi tutkimuskysymyksiini liittyviä haastateltavien lausumia ja ajatuskokonaisuuksia. Pelkistämistä tein siten, että käytin kolmea eri väriä haastatteluaineiston käsittelemässä. Tämän jälkeen aloitin niiden ryhmittelyn tutkimuskysymysten mukaisesti. Ryhtyessäni teemoitteluun huomasin, että etenkin tutkimuskysymykset 1 ja 3 limittyivät osittain toisiinsa. Kun tietyssä tilassa katsotaan tapahtuvan kohtaaminen, on vaikea arvioida tyydyttääkö se myös sosiaalista tarvetta. Pelkistämisvaiheessa on mahdollista, että yhdestä lausumasta voi löytyä useita pelkistettyjä ilmauksia (Tuomi ja Sarajärvi 2018, 124).

5 OPINNÄYTETYÖN TULOKSET JA NIIDEN ANALYSOINTI

Avoin kirjasto – Jynkän lähikirjasto omatoimikirjastona -opinnäytetyön tavoitteena on selvittää, miten Jynkän lähikirjastoa käytetään omatoimikirjastona, millaisiin tiedollisiin, kulttuurisiin ja sosiaalisiin tarpeisiin se vastaa sekä millaisena asiakkaat kokevat omatoimikirjaston. Tulosten esittelyssä olen yhdistänyt haastatteluista ja havainnoinnista saamaani tietoa enkä ole jakanut niitä erillisiin lukuihin. Tulokset käsittelen tutkimuskysymysten mukaisessa järjestyksessä.

Kirjastoilla on erilaisia merkityksiä, ja asiakkaiden tarpeet ovat vaihtelevia. Opinnäytetyöni havainnoinnissa en ole voinut erotella milloin, miten ja mihin tarpeeseen omatoimikirjaston asiakas hankkii ja käyttää jotakin tietoa tiedollisten tai kulttuuristen päämäärien saavuttamiseksi. Tämän vuoksi olen yhdistänyt havainnoinnissani samaan luokkaan tiedolliset ja kulttuuriset tarpeet.

Tässä luvussa vastaan opinnäytetyöni tutkimuskysymyksiin ja arvioin tuloksia suhteessa aiempiin tutkimuksiin kirjastojen käyttämisestä. Luvussa 6 tuon esille tuloksista tekemiäni johtopäätöksiä ja pohdin etenkin sosiaalisen kirjaston käsitteen käyttämistä opinnäytetyössäni. Tulosten tarkastelussa hyödynnän tietoperustaa. Kirjastoilla on tutkimusten mukaan erilaisia hyötyvaikutuksia. Osa näistä hyödyistä on sellaisia, että niitä on vaikeaa arvioida tai mitata.

5.1 Omatoimikirjasto kohtaamisen tilana

Sosiaalinen vuorovaikutus edellyttää, että ainakin kaksi henkilöä on samassa tilassa samaan aikaan (Peräkylä ja Stevanovic 2016, 36). Sosiologi Erving Goffman (1964) erottelee kokoontumisen ja kohtaamisen toisistaan. Hänen mukaansa kokoontuminen tarkoittaa tilannetta, jossa vuorovaikutuksessa läsnäolijat voivat jonkin aistin välityksellä seurata toisiaan. Kokoontumisen perustana on kuhunkin tilanteeseen sopiva, odotuksenmukainen osallistumisen muoto. Kohtaamisella Goffman tarkoittaa tilannetta, jossa vuorovaikutuksen osapuolet suuntautuvat toisiinsa ja siihen, mitä he yhdessä tekevät ja mistä puhuvat. Kohtaamisessa henkilöt tunnistavat toisensa yhteisen kognitiivisen ja visuaalisen tarkkaavaisuuden ylläpitäjiksi. Voidaan siis puhua kokemuksellisesta mikromaailmasta, jonka ihmiset jakavat. (Peräkylä ja Stevanovic 2016, 36–38.) Opinnäytetyössäni en noudata Goffmanin jaottelua, vaan kohtaamisen tila sisältää sekä kokoontumisen että kohtaamisen mahdollisuudet.

Vastauksena kysymykseen ”Miten Jynkän omatoimikirjasto toimii kohtaamisen tilana sosiaalisen kirjaston periaatteiden mukaisesti?” voidaan aineiston perusteella todeta, että omatoimikirjasto kohtaamisen tilana toisilleen tuntemattomien ihmisten yhteisenä jaettuna tilana ja toisaalta toisilleen tuttu- jen ihmisten paikkana olla yhdessä. Haastatteluiden ja havainnointien perusteella kohtaamisen tilassa sosiaalisen kirjaston periaatteiden mukaisesti on kuitenkin nähtävissä eroja.

Haastateltava 3 teki selkeän eron nimenomaan omatoimikirjaston ja ns. tavallisen kirjaston välillä. Hänelle omatoimikirjastossa käyminen edustaa yksinoloa ja rauhaa: ”Mun mielestä se on tämä rauha, koska täällä on paljon rauhallisempaa näinä aikoina, kun tämä ei oo auki, vaikka on auki.” Omatoimikirjasto antaa tulkintani mukaan paikan olla yksin, vaikka ympärillä on muita ihmisiä.

Omatoimikirjaston voidaan katsoa toimia kohtaamisen tilana myös silloin, kun toisten asiakkaiden toiminta kirjastossa on jollakin tapaa häiritsevää. Melu tai tilaan soveltumaton käytös tekee näkyväksi toisten läsnäolon samassa tilassa. Haastateltava 2 kertoo tilanteesta, jossa koki lievää turvattuuden tunnetta, koska oli ainoa aikuinen omatoimikirjastossa nuorten kanssa.

Se oli ainut kerta, ku tää se nuoriso metelöi täällä. Ne oli semmosia jo aika sanotaanko semmosia 15-16 vuotiaita että niin mä ajattelin että nyt ärsyttää niin on parempi pitää suu kiinni ku mä oon täällä nyt ihan yksin että mä poistun vähin äänin onneksi se oli vaan semmonen poikkeustapaus.

Haastateltava 2 luonnehtii itseään vanhempaan sukupolveen kuuluvaksi ja sanoo tottuneensa ajatukseen, että kirjastossa on oltava hiljaa. Nuoremmilla kirjaston käyttäjillä saattaa olla erilainen käsitys, ja ristiriidat ovat mahdollisia. Omatoimikirjasto tulee näkyväksi kohtaamisen tilana siinä, millaisia erilaisia odotuksia ja tarpeita omatoimikirjaston käyttämiselle on. Nuorille kirjasto ja omatoimikirjasto voi edustaa avointa tilaa, jossa on lämmintä, mahdollisuus ladata kännykkää ja tavata kavereita.

Kirjaston käyttämistä tilana ohjaa edelleen ajatus hiljaisuudesta (ks. Näätäsaari 2016, 11–12; Hokkanen 2015, 18 ja Johnston 2015, 123). Sosiaalisessa järjestyksessä sosiaalisilla normeilla on kaksinaisen rooli, sillä normit sekä määrittelevät toimintaa, että ovat toiminnan resurssi. Normien avulla toiminta voidaan nähdä ymmärrettävänä, ja ihmiset pystyvät toimimaan odotuksenmukaisella tavalla. (Helkama ym. 2015, 231.) Haastateltavan antamassa esimerkissä hiljaisuuden normille omatoimikirjastossa annetaan erilaiset merkitykset. Haastateltava 3 pohtii, että nuorten vuoksi omatoimikirjasto todennäköisesti sulkeutuu viikonloppuisin kello 18.00. Hän kuvaa nuorten kohtaamista omatoimikirjastossa seuraavasti:

Ei oo ollut ongelmia täällä on muutamana iltana ollu tota nuoriso, että ne on ollu tossa tuolla säkkituoleilla istunu. Mutta ei niistä nyt muuta häiriötä oo ollut ku se vähän kovempi ääni, että ei ne oo mitään sotkenu tai mitään muuta.

Havainnointiaikaani ei sisältynyt yhtään tilannetta, jossa paikalla olisi ollut yli kolmen hengen nuorisoryhmä samaan aikaan. Havainnointieni perusteella nuoret käyttivät tilaa pääasiassa samoihin asioihin kuin aikuiset eli kirjojen palauttamiseen, lainaamiseen ja lehtien lukemiseen. Nuoret asioivat omatoimikirjastossa usein joko perheen kanssa tai toisen nuoren kanssa. Nuoret käyttivät aktiivisesti Jynkän lähikirjastossa olevia lukutuoleja sekä säkkituoleja. Osa omatoimikirjastossa asioivista nuorista vietti kirjastossa yli kahden tunnin mittaisia aikoja. Havainnointiaikana seurasin mm. kahden nuoren tytön toimintaa omatoimikirjastossa. He istuivat hiljaa jutellen säkkituoleilla ja selasivat kännyköitään. Omatoimikirjasto toimi tässä tilanteessa kohtaamisen tilana fyysisenä tilana, jossa on läsnä samaan aikaan verkkovälitteinen maailma.

Sosiaaliseen järjestykseen kuuluu, että normeista voidaan neuvotella vuorovaikutuksen kuluessa (Helkama ym. 2015, 232). Omatoimikirjasto kohtaamisen tilana näkyy mielestäni siinä, miten toinen asiakas huomioi toisen asiakkaan tilassa. Tällainen toisen henkilön huomiointi voi toteutua sanattomasti. Haastateltava 3 kertoo kuvaa, miten etsi itselleen paikan opiskelutehtävien tekemistä varten.

Ainaki tänään tää [tila opiskeluun] oli ihan riittävä, että tässä oli äiti vauvan kanssa. Mut se tais huomata, että mä nostin tähän kirjat ja jutut niin se lähti pois. Että ehkä se sitten ymmärsi, että ei se häiriny minua, mutta että mun mielestä tää on ihan hyvä.

Haastateltavan kuvauksessa heijastuu mielestäni, miten läsnäolo tilassa jaetaan. Vaikka asiakkaat eivät keskustele keskenään, he ovat tietoisia toisistaan. Sosiaalisen toiminnan perustana on läsnäolon jakaminen ja siinä tunnustetaan vuorovaikutuksen osapuolet jaettuun ja yhteiseen toimintaan osallistuvina (Helkama ym. 2015, 234). Voidaanko ajatella, että asiakkaat jakavat tässä yhteisen tavoitteen tai tehtävän? Yhteistä tehtävää ei ole, mutta mielestäni toisen asiakkaan siirtymisessä kauemmas näkyy miten käsitys yhteisestä tilasta ja sen käyttämisestä ohjaa hänen toimintaansa. Toinen asiakas pyrkii omalla toiminnallaan antamaan hiljaista tilaa toiselle asiakkaalle.

Havainnointien perusteella omatoimikirjasto toimii kohtaamisen tilana etenkin toisilleen tuttujen ja läheisten henkilöiden välillä. Opinnäytetyöni aineistoa analysoidessani havaitsin, että kohtaamisen tila sekä sosiaalisten tarpeiden tyydyttäminen limittyvät osittain yhteen. Havainnointieni perusteella omatoimikirjaston voidaan todeta toimivan kohtaamisen tilana erilaiselle vuorovaikutukselle. Kirjasto voi toimia avoimena ja julkisena tapaamisen paikkana työn ja kodin välillä, jossa kansalaiset voivat tavata samanlaisia ja erilaisia ihmisiä. Segmentoituneessa yhteiskunnassa tarvitaan paikkoja, jossa erilaiset arvot ja kiinnostuksen kohteet voivat tavata ja asettaa alttiiksi keskusteluille. (Jochumsen, Hvengard Rasmunssen ja Skot-Hansen 2012.) Tämänkaltaiseksi kohtaamisen tilaksi omatoimikirjastoa ei voi aineistoni perusteella rinnastaa, mutta on selvää, että omatoimikirjasto muodostaa erilaisten ihmisten kohtaamisen tilan.

Asiakkaiden välillä näkyi toisten huomioimista sanallisesti ja etenkin sanattomasti. Tämä korostui etenkin lehtien lukemisessa. Esimerkkinä tästä on tilanteet, jossa asiakas odottaa lehden vapautumista toiselta asiakkaalta tai etsii lehteä hyllystä. Tällöin asiakas saattoivat esimerkiksi kysyä toiselta asiakkaalta, voiko tietyn jo luetun osan lehdestä ottaa.

Vaikuttaa siltä, että osa omatoimikirjastoon tulevista asiakkaista käy säännöllisesti lukemassa lehdet omatoimikirjastoaikana. Havainnoineissa syntyi vaikutelma, että osa näistä asiakkaista oli ainakin osittain tuttuja toisilleen. Valtaosa lehtiä omatoimikirjastoon lukemaan tulleista henkilöistä oli vanhempia henkilöitä, jotka tulivat paikalle yksin. Muutamia pariskunnat saapuivat lukemaan lehdet yhdessä. Hayesin ja Morriksen (2005) mukaan kirjasto antaa mahdollisuuden vapaa-ajan viettämiseen ja sosiaalisten suhteiden luomiselle (Idström 2016, 28).

5.2 Tiedolliset ja kulttuuriset tarpeet

Tietoa hakevat eniten ne, joilla on jo tietoa subjektiivisen tietokäsityksen mukaan. Kirjastossa on erilaisia kulttuurisia merkityksiä ja merkkijärjestelmiä, jotka tulevat kirjastossa näkyväksi. Kirjaston aineistot ovat täynnä moninaisia viittauksia, joista ihminen voi hakea konteksteja omalle merkityksenannolle ja näin luoda uusia merkityksiä. (Koivunen 1995, 175, 178.) Tällainen merkitysten etsiminen ja uusien merkitysten luominen näkyy mielestäni haastateltava 1:n kuvauksessa. Hän kertoo viettävänsä omatoimikirjastossa aikoja lukemalla ja selailemalla erilaisia kirjoja. Hän sanoo, ettei useinkaan lainaa mitään eikä enää lue kokonaisia kirjoja kuten aikaisemmin. Utelias asenne ja tiedonjano näkyy hänen kuvauksessaan.

Kirjojen selkämysten tutkimista, muutaman kirjan sieltä avaan kirjojen availua sieltä täältä. Ja jotakin tekstinpätkiä lueskelen ja ehkä vähän enemmän teknisiäkin kirjoja myös luen ilmailua autoja jotakin tällasta. Ja enemmän tällasta realiteetteihin pohjautuvaa kirjallisuutta [...] Niin ja voi olla ett joskus joutuu ottamaan jonkun mielenkiintoisen kirjan ja istun täällä tunnin ja plarailen täällä ja pistän sen kuitenkin sitte hyllyyn.

Björnebomin (2008) mukaan informaation käyttäminen voi olla suppeaa tai laajaa. Suppea informaation käyttäminen on tavoitteellista, fokusoitua ja rationaalista. Tiedonhaun taustalla on usein tietty ongelma ja siinä etsitään vastausta esimerkiksi johonkin työhön liittyvään tarpeeseen tietoisesti. Laajaa informaation käyttämistä luonnehtivat impulsiivisuus, tutkivuus ja intuitiivisuus. Taustalla on tällöin kiinnostuksen kohdistuminen johonkin asiaan ja uteliaisuus sekä nautinnonhalu. Nämä erilaiset tavat sulautuvat usein toisiinsa ja tutkimuksen mukaan samalla kirjastokäynnillä esiintyi molempia.

Sandra Erdelez (1999, 25) kirjoittaa informaation kohtaamisesta, jolla hän tarkoittaa muistiin painuvaa kokemusta kiinnostavan tai tärkeän informaation yllättävää löytymistä. Informaation kohtaaminen tapahtuu, kun jotakin tietoa etsiessään päätyy toisen, kiinnostavan tiedon lähteelle. Havainnointieni ja haastatteluideni perusteella näyttää siltä, että omatoimikirjastossa tapahtuu sekä suunnitelmallista ja tavoitteellista tiedonhakemista että sattumanvaraista informaation kohtaamista.

Vastaavanlaista eri aineistojen selailemista ja lukemista esiintyi myös havainnoinneissani. Osa omatoimikirjaston asiakkaista vietti omatoimikirjastossa pitkiäkin, yli kahden tunnin aikoja. Havainnointieni perusteella en voi erotella, millaisia tekijöitä informaation hakemisella tai eri aineistojen selailemisella on.

Omatoimikirjaston rooli kulttuuristen tarpeiden tyydyttäjän nousee esille haastateltavan 2 osalla. Hän kertoo lukevansa paljon ja käyttävänsä nykyisin lähes yksinomaan omatoimikirjastoa. Hän kuvaa järjestelmäänsä etsiä luettavaa seuraavasti:

No ensin mä palautan ja sitten mä tuota kävelen tuossa [osoittaa kädellä uutuushyllyjä päin] ja vähän vilkuilen, että mitä on laitettu esille ja sit seuraavaksi mä meen tohon missä on niitä niin kuin vähän uutuuksia ja semmosia. Että onks nyt jotakin semmosta, että monesti siitä uutuuspöydästä niin siitä löytyy niin kun just semmonen, että ahaa tämäkin oli täällä hyvä. Ja tuota sitte jos ei siitä kierroksesta ei niinku tartu mitään, niin sitte mä lähden käymään hyllyjä läpi, että löytyyks sieltä nyt sitte jotakin.

Saartin (1996) mukaan samoileva hakeminen on tyypillistä asiakkaan hakiessa kaunokirjallisuutta. Tällaista samoilua omatoimikirjastossa tapahtui paljon havainnointieni perusteella. Omatoimikirjaston aukioloaikana ei pääsääntöisesti ole paikalla henkilökuntaa, joten esimerkiksi suosituksia ei voi kysyä henkilökunnalta. Havainnointieni mukaan jotkut asiakkaat käyttivät aikaa etsiessään itselleen luettavaa.

Myös havainnointien perusteella vaikuttaa siltä, että ns. uutuuspöydät ovat tärkeitä paikkoja kauno- ja tietokirjallisuuden hakemisessa. Omatoimikirjaston asiakkaat silmäilivät lisäksi henkilökunnan kirjahyllyille esille nostamia teoksia. Monet asiakkaat tutkivat myös palautettujen kirjojen palautuskärryt tarkasti sekä kirjahyllyille esille nostetut kirjat. Tutkimusten mukaan asiakkaat tutkivat vasta palautettujen materiaalien hyllyt ja kärryt (Björnebohm 2008).

Haastateltava 3 kertoo tullessaan omatoimikirjastoon opiskelemaan ja etsimään tietoa opiskelutehtäväänsä. Hän tekee omatoimikirjaston ja normaalin kirjaston välillä selkeän eron, johon liittyvät toisaalta sekä tiedolliset ja kulttuuriset tarpeet että sosiaaliset tarpeet. Hän tulee omatoimikirjastoon opiskelemaan, koska saa olla rauhassa. Omatoimikirjaston voidaan tulkita edustavan hänelle rauhan ja itsensä kanssa olemisen paikkaa. Hän kertoo käyvänsä omatoimikirjastossa myös lukemassa lehtiä. Tämän voisi tulkita vapaa-ajan viettämisen ja kulttuurisen tarpeen tyydyttämiseksi. Lapsensa kanssa hän käyttää kirjastoa normaaliaikoina.

Havainnointien perusteella vaikuttaa siltä, että omatoimikirjasto vastaa tiedollisten tarpeiden tyydyttämiseen myös tarjoamalla tietokoneiden käytön mahdollisuuden. Havainnoinneissa en voinut erottaa, milloin asiakas lainaa ja lukee tieto- tai kaunokirjallisuutta. Havainnoinnit osoittivat kuitenkin, että osa asiakkaista tulee omatoimikirjastoon selkeästi etsimään ja hakemaan tietoa tai tiettyä aineistoa. Havainnoin useita tilanteita, joissa asiakas otti tietokirjan hyllystä ja luki sitä jonkin aikaa. Tiedolliset ja kulttuuriset tarpeet voivat limittyä toisiinsa. Tämä näkyy esimerkiksi siten, että asiakas lukee harrastelehteä. Tällöin hänen voi ajatella samaan aikaan tyydyttävän sekä tiedollisia että kulttuurisia tarpeita. Omatoimikirjaston käyttö opiskelutarkoituksessa tuli esille haastateltavan 3 kohdalla sekä havainnointiaineistossa. Kulttuurisiin tarpeisiin vastaaminen näkyi etenkin kirjallisuuden lainaamisessa ja lukemisessa. Havainnointieni mukaan omatoimikirjastossa luetaan myös kaunokirjallisuutta ja esimerkiksi sarjakuvia.

Havainnointien perusteella voidaan todeta, että valtaosa omatoimikirjastoon tulevista asiakkaista tekee kirjastossa useampaa kuin yhtä asiaa. Useimmiten asiakkaat sekä palauttivat että lainasivat aineistoa sekä lukivat lehtiä. Tämä tulos tukee Seppäsen (2018, 11) tutkimusta, jonka mukaan eniten kirjastoista lainataan, varataan ja palautetaan aineistoa ja luetaan lehtiä. Havainnointien perusteella vaikuttaa siltä, että Jynkän omatoimikirjastossa vietetään aikaa paitsi lukemalla lehtiä myös selaamalla erilaisia aineistoja. Kukaan haasteltavista ei kaivannut omatoimikirjastoon tapahtumia ja he olivat tyytyväisiä omatoimikirjastoon. Kaikki haastateltavat arvioivat, että omatoimikirjaston myötä heidän kirjaston käyttämisen määrä oli noussut. Haastateltavat 2 ja 3 sanoivat, etteivät toivo omatoimikirjastoon mitään lisää. Heidän mielestään siellä oli kaikki tarpeellinen. Haastateltava 1 totesi nauraen, että hän toivoisi kirjastoon lisää ilmailua käsitteleviä kirjoja. Hän totesi kuitenkin heti

perään, että kirjaston henkilökunta kyllä osaa arvioida, millaista kirjallisuutta Jynkän kirjastossa on tarpeen olla.

Tulevaisuuden kirjasto voi olla moninaisen kohtaamisen paikka. Käyttäjät, henkilökunta, tila ja sisälöt muodostavat kokonaisuuden, joka itsessään muodostaa kirjaston. Kirjasto elää näiden osa-alueiden summana. (Heinonen ym. 2011, 77.)

5.3 Sosiaaliset tarpeet

Vastauksena tutkimuskysymykseen ”Millaisiin sosiaalisiin tarpeisiin omatoimikirjasto vastaa asiakkaille?” voidaan todeta, että haastatteluiden ja havainnointien perusteella tarpeet näyttäytyvät erilaisina. Oliphantin vuonna 2014 Kanadassa tekemän tutkimuksen mukaan kirjastolla on lukemisessa ja lainaamisessa merkittävämpi rooli kuin sosiaalisena tilana (Idström 2016, 35).

Haastatteluiden perusteella omatoimikirjastolla ei näytä ole erityistä roolia sosiaalisten tarpeiden tyydyttäjänä. Kukaan haastateltavista ei kaivannut omatoimikirjastoon toimintaa, jossa olisi muita läsnä. Näkemykset ovat samansuuntaisia kuin kirjastojen käyttöä koskevassa selvityksessä. Asiakkaat eivät näe erilaista toimintaa niin tärkeänä kuin esimerkiksi aineistoja (Seppänen 2018, 14).

Kaikki haastateltavani olivat haastattelukerralla tulleet yksin omatoimikirjastoon. On vaikea arvioida, miten tapaustutkimukseen olisi vaikuttanut, jos haastattelemani henkilöt olisivat tulleet yhdessä jonkun toisen kanssa omatoimikirjastoon. Havainnointieni perusteella omatoimikirjastolla näyttää olevan merkitystä etenkin sosiaalisten suhteiden ylläpitämisen näkökulmasta. Omatoimikirjasto tarjoaa mahdollisuuden kirjaston aineiston käyttämiseen, mutta myös yhteisen ajan viettämiseen.

Haastateltavat 1 ja 3 kertoivat asioivansa yleensä yksin omatoimikirjastossa. Välillä kuitenkin he kävivät omatoimikirjastossa puolisoidensa kanssa yhdessä. Tällöin omatoimikirjaston voidaan ajatella olevan tila, joka antaa pariskunnalle mahdollisuuden viettää aikaa yhdessä.

Haastateltava 1 kertoi tulleensa haastattelupäivänä omatoimikirjastoon, koska puoliso oli ryhtynyt remontoimaan ja hän halusi ”alta pois”. Tässä tapauksessa omatoimikirjasto toimi paikkana ja tilana, jonne oli mahdollista lähteä ja jossa saattaa olla yksin.

Asiakkailla voi olla erilaisia tunteita ja kokemuksia kirjastosta. Omatoimikirjasto voi olla asiakkaalle merkittävä paikka, mutta puolisolle ei niinkään. Haastateltava 3 kuvasi omatoimikirjaston käyttöä seuraavasti:

No sanotaanko, että useimmiten mä tuun yksin, että hän [puoliso] ei oo kauheen kiinnostunut kirjallisuudesta. Niin tuota ja sitte jos sattuu olemaan kauppareissulla, niin saan aina sillä tavalla houkuteltua tänne, että voit lukea ne viimeisimmät tekniikkalehdet sitten.

Tässä voidaan tulkita jonkinlaista lukuinnostamisen pyrkimystä. Lukemistottumukset vaihtelevat elämäntilanteen mukaan (Herkman ja Vainikka 2012, 154). Nykyisin lukeminen nähdään sosiokulttuurisesta näkökulmasta, jossa lukemiseen vaikuttaa tilannesidonaisuus ja erilaisten tekstien lukeminen.

Lukeminen ei ole vain yksilön kognitiivinen ominaisuus. Kun tekstien käyttäjät ja tekstit kohtaavat, todentuvat tekstikäytännöt. Tilanteet puolestaan liittyvät aina joihinkin elämäntilanteisiin tai instituutioihin. (Luukka, Pöyhönen, Huhta, Taalas, Tarnanen ym. 2008, 19.) Kirjasto voidaan mielestäni nähdä yhtenä instituutiona ja toisaalta se tarjoaa mahdollisuuden tilannesidonnaiseen lukemiseen.

Haastateltavat 2 ja 3 eivät olleet koskaan tavanneet tuttuja omatoimikirjastossa. Haastateltava 1 kertoi joskus nähneensä jonkun tutun omatoimikirjastossa ja tervehtineensä silloin tätä. Omatoimikirjasto ei kuitenkaan ollut kenellekään haastatelluista ystävien tai tuttujen tapaamispaikka siten, että sinne olisi erikseen sovittu tapaamisia. Haastateltava 1:n kuvauksessa tulee esille, ettei hän liitä omatoimikirjastoon erityisiä sosiaalisia tarpeita. Muiden ihmisten läsnäolo on tiedostettavissa, mutta sillä ei ole merkitystä haastateltavalle.

Ei kyllä, että minulle se on ihan sama, että onko täällä ihmisiä vai eikö täällä oo ihmisiä, että sillä ei oo merkitystä. Että voi sanoa että meikäläisen kaikki sosiaalinen elämä on kyllä niin tyystin kirjaston ulkopuolella. Viihdyn täällä kyllä mainiosti yksinkin tai vaikka olis kuinka paljon väkeä, että aivan sama.

Haastateltava 3 kertoo, että omatoimikirjasto on hänelle mahdollisuus olla yksin ja rauhassa. Näin omatoimikirjastolla ei voi sanoa olevan merkitystä sosiaalisille tarpeille. Hän sanoo, ettei koe minäkäänlaista tarvetta esimerkiksi tapahtumille omatoimikirjastossa ja on tyytyväinen omatoimikirjastoon sellaisena kuin se on. Sama näkemys on haastateltavilla 1 ja 2. Haastateltava 2 kuitenkin kertoo joskus pohtineensa, että voisi olla kiinnostavaa puhua lukemastaan kirjasta joidenkin muiden kanssa.

Niin tuota joittenkin kirjojen kohdalla on tullu semmonen mieleen, että tästä voisi niin vähän keskustella, että olenko mä nyt ainut, joka on kokenut näin. Mut sitten toisaalta niin mä seikkailen aika paljon tuolla blogimaailmassa ja siellä on sitten ihan riittävästi ihan riittävästi näitä kirjallisuuteen liittyviä keskusteluita, että se on riittänyt ihan semmonen virtuaalimaailma.

Havainnointien perusteella omatoimikirjastossa näkyy sosiaalisiin tarpeisiin vastaaminen sosiaalisessa vuorovaikutuksessa eniten siellä yhdessä asioivien keskinäisenä keskusteluna sekä kysymyksinä ja niihin vastaamisina. Vuorovaikutuksen kulku vaihtelee aina tilanteen ja osallistujien mukaan, mutta on todennäköistä, että esimerkiksi kysymyksiin vastataan (Helkama ym. 2015, 229).

Havainnointieni perusteella omatoimikirjaston rooli sosiaalisten tarpeisiin vastaajana näkyy etenkin erilaisten perheiden osalta. Jokaisella havainnointikerralla omatoimikirjastossa asioi vanhempia lapsen tai lasten kanssa. Havaitsin useita perheitä, joissa oli tulkintani mukaan isovanhemmat tai isovanhempi mukana. Perheet käyttivät omatoimikirjastoa pääasiassa kuten muut asiakkaat: kirjojen palauttaminen, lainaaminen ja aineiston lukeminen olivat tyypillisiä. Lapset käyttivät lukupaikkana usein lukutuoleja. Omatoimikirjastoa käytettiin myös muulla tavoin. Esimerkkinä tästä on tilanne 31.7.2018, jossa äiti tuli kahden lapsen kanssa omatoimikirjastoon. Pienempi lapsi tutki kuvakirjaa samalla kun äiti pelasi peliä vanhemman lapsen kanssa.

Välillä perhe söi eväitä säkkituoleilla istuen. Kansainvälisissä kirjastokeskusteluissa leikkiminen onkin noussut yhdeksi tulevaksi trendiksi (Idström 2016, 30). Toiveet leluista ja peleistä tulivat esille ennen asiakkaiden toiveiden kartoituksessa (Vuoririnne 2017, 3). Sosiaalisten tarpeiden tyydyttäminen

limittyy kohtaamisen tilaan etenkin sellaisten nuorten osalta, jotka käyttivät omatoimikirjastoa vain yhdessä olemiseen ja keskusteluun.

Havainnoidessani omatoimikirjaston toimintaa huomasin palautus- ja lainausautomaattien olevan merkityksellisiä perheille. Monet lapset haluavat palauttaa ja lainata aineistoa itse, koska laitteissa on viivakoodinlukija. Vanhempien avustuksella automaatin käyttäminen onnistuu, ja automaattien käyttäminen on eräänlaista ”leikkiä”.

Kuten luvussa 4.1. totesin, osa omatoimikirjaston asiakkaista lukee säännöllisesti lehtiä ja muuta aineistoa kirjastossa. Havainnointijaksojeni aikana huomasin useita omatoimikirjaston asiakkaita, jotka olin nähnyt aiemminkin. Vaikuttaa siltä, että osa omatoimikirjaston asiakkaista viettää säännöllisesti aikaansa omatoimikirjastossa. Havainnointien perusteella en voi tietää, millaiset syyt ja tarpeet tuovat heidät omatoimikirjastoon. On mahdollista, että osalle näistä asiakkaista omatoimikirjastoon meneminen ja siellä ajan viettäminen on osa arkisia käytäntöjä. Näillä rutiineilla saattaa olla vaikutusta heidän hyvinvointiinsa, mutta tällaista ei ole mahdollista selvittää ilman, että asiakkailta itseltään kysytään heidän kokemuksiaan kirjastosta. Kansallisen käyttäjäkyselyn (2018, 10) mukaan kirjastojen asiakkaat kokivat, että kirjaston käytöllä oli ollut myönteinen vaikutus heidän elämänlaatuunsa. Kirjastosta löytyy tietoa ja se antaa virikkeitä vapaa-aikaan.

6 POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Tapaustutkimukseni Jynkän lähikirjaston omatoimikirjastosta saatujen tulosten perusteella vaikuttaa siltä, että omatoimikirjastossa tapahtuvalla toiminnalla on paljon yhtäläisyyksiä ns. normaaliin kirjastoon. Opinnäytetyön yhtenä tavoitteena oli selvittää, miten omatoimikirjasto toimii kohtaamisen tilana. Omatoimikirjasto toimii kohtaamisen tilana toisilleen tuntemattomien ihmisten välillä sekä toisensa tuntevien ihmisten välillä. Haastatteluista ja havainnoista saatujen tulosten perusteella voidaan todeta, että omatoimikirjasto on samaan aikaan tila olla yksin yhteisöllisesti jaetussa tilassa ja toisaalta se on tila yhteisen ajan viettämiseen. Saamieni tulosten perusteella vaikuttaa siltä, että omatoimikirjastossa olevat asiakkaat jakavat jonkinlaisen yhteisen ymmärryksen tilan käyttämisestä.

Toisaalta tilaan liittyy myös erilainen käsitys siellä sallitusta käytöksestä. Varsinaisia ristiriitatilanteita ei aineistoni perusteella ilmennyt, mutta on selvää, että omatoimikirjastolla on erilaisia merkityksiä eri asiakkaille. Kirjastotilaan liittyvä ajatus hiljaisuudesta on nähtävissä aineistostani suoraan ja epäsuorasti. Omatoimikirjaston voidaan mielestäni ajatella kohtaamisen tilana olevan jonkinlaisessa muotoutumisen vaiheessa. Aabøn ja Audunsonin (2012) mukaan osa kirjastojen käyttäjistä on ns. ”hengailijoita”, joista valtaosa toimii kirjastossa kuten pitääkin. Osa puolestaan ei toimi kuten kirjaston käyttösääntöihin kuuluu ja heidän toimintansa vaatii kirjastojen henkilökunnan puuttumista. Valtaosa Jynkän omatoimikirjaston aukioloajasta on sellaista, ettei paikalla ole henkilökuntaa. Tämä tarkoittaa, että mahdolliseen häiritsevään käyttäytymiseen voivat puuttua vain muut omatoimikirjaston asiakkaat. Mielenkiintoinen ajatus on, millaista sisäistä omatoimikirjaston tilan ”kontrollointia” asiakkailta saattaa olla. Seppäsen (2018, 15–16) tutkimuksen mukaan kirjastoihin kaivataan hiljaisia tiloja ja vaikuttaa siltä, että samanlainen tarve koskee omatoimikirjastoakin.

Vasta lähitulevaisuus näyttää, miten Jynkän omatoimikirjaston suosio vaikuttaa lähikirjaston normaaliin käyttämiseen. Kuinka kauan asiakkaiden Jynkän lähikirjaston käyttäminen lisääntyy omatoimikirjaston ansiosta? Onko mahdollista, että lähikirjastosta ja omatoimikirjastosta muodostuu yhä enemmän jonkinlainen yhteisöllinen olohuone Jynkkään? Omatoimikirjasto antaa mahdollisuuden sekä nopeille kirjastokäynneille ja pidemmälle oleskelulle. Havainnointini osoittivat, että omatoimikirjastossa käytiin aamulla ohimennen esimerkiksi palauttamassa kirjoja ja toisaalta vietettiin pitkiä aikoja. Osa omatoimikirjaston asiakkaista saattaa käydä siellä jopa saman päivän aikana pari kertaa. On mahdotonta tietää, millaiset tekijät vaikuttavat siihen, että osa asiakkaista on erityisen aktiivisia omatoimikirjaston käyttäjiä. Näihin kysymyksiin tapaustutkimukseni ei vastaa eikä se ollut työni tavoitekaan.

Voi olla, että omatoimikirjasto tuo tietynlaisen tilallisen tarjouman, joka mahdollistaa ajan viettämisen ilman erityisiä tarpeita. Omatoimikirjaston kohtaamisen tilaksi tekevät sen asiakkaat ja he lopulta määrittelevät, millainen sosiaaliseen kohtaamisen tilasta muotoutuu. Delica Nagelin ja Elbeshauenin (2017, 243–244) mukaan nimenomaan kirjastojen tilallinen muutos on mahdollistanut sen, että kirjastot voivat toimia myös sosiaalisina instituutioina eivätkä vain perinteisessä kulttuurisen instituution roolissa. Etenkin Tanskassa kirjastot ovat mukana aktiivisesti erilaisissa kehitysprojekteissa ja ne ovat nostaneet esille sekä käsitteellisiä että käytännöllisiä haasteita marginalisoitujen

kansalaisten ja etnisten ryhmien kanssa. Kirjastot ovat luoneet sosiaalisia innovaatioita eri tavoin. Mielestäni on kiinnostavaa nähdä, miten esimerkiksi Jynkän lähikirjaston tekemä yhteistyö kaupungin ja eri järjestöjen kanssa kehittyy ja millaisia sosiaalisia innovaatioita ne voivat joskus synnyttää.

Omatoimikirjastossa on mahdollista kokoontua ystävien kesken tai järjestää vaikkapa jonkin järjestön kokous. Tästä näkökulmasta tarkasteltuna voi ajatella omatoimikirjastolla olevan samoja elementtejä asukastalojen kanssa. Asukastalot ovat maksuttomia yhteisöllisiä tiloja. Asukastuvista riippuen niissä voi esimerkiksi kopioida, käyttää tietokonetta ja syödä edullisesti. Osasta asukastupia voi lainata erilaisia välineitä tai teettää esimerkiksi pieniä ompelutöitä.

Kirjastojen suunnittelussa huomioidaan nykyisin niiden rooli kohtaamispaikkoina ja avoimina työtiloina. Fyysisinä tiloina niillä on vaikutuksia ympäristöönsä. Kirjastojen tilallinen merkitys on selkeä, sillä lainauksia on vähemmän kuin kirjastokäyntejä. (Kirjastojen taloudelliset vaikutukset 2017.) Aabøn (2005) mukaan kirjastojen merkitys julkisina tiloina tulee vahvistumaan digitalisaation myötä (Idström 2016, 28).

Tapaustutkimukseni johtopäätöksenä omatoimikirjaston vastaamisesta asiakkaiden tiedollisiin ja kulttuurisiin tarpeisiin voidaan pitää, että ne vaikuttavat samankaltaisilta normaalin kirjastonkäytön osalta. Havainnoinneissani en ole voinut erotella näitä toisistaan, mutta vaikuttaa siltä, että tarpeet voivat limittyä toisiinsa. Omatoimikirjasto tarjoaa paikan erilaisten tiedollisten ja kulttuuristen tarpeiden tyydyttämiseen. Omatoimikirjaston asiakkaat viettävät aikaansa lukemalla lehtiä, selaamalla kirjaston aineistoja ja käyttämällä tietokonetta. Nämä havainnot saavat tukea muun muassa Vakkarin ja Serolan (2011) selvityksestä sekä Seppäsen (2018) tutkimuksesta.

Tiedolliset tarpeet saattavat aineistoni perusteella syntyä myös hetkessä ja näin omatoimikirjasto voi osaltaan innostaa asiakkaita omaehtoiseen tiedon hakemiseen ja tiedon syventämiseen. Aineistoni perusteella omatoimikirjastoa käytetään opiskelutilana, jolloin tiedolliset tarpeet yhdistyvät jatkuvan oppimisen sekä sivistyksen ylläpitämisen päämääriin.

Omatoimikirjastossa ajan viettäminen esimerkiksi kirjoja lukemalla voidaan mielestäni tulkita kulttuurisen tarpeen tyydyttämiseksi. Kulttuuristen palveluiden rooli tulee vahvistumaan ihmisten hyvinvointia ja terveyttä edistävinä tekijöinä (Kirjastojen taloudelliset vaikutukset 2017, 1). Kauno- ja tietokirjallisuuden lukeminen on Vakkarin ja Serolan (2011, 96) selvityksen mukaan eniten koettu hyöty kuntalaisten parissa. Kirjallisuuden lukemisella on erilaisia hyötyvaikutuksia kuten itsensä kehittäminen, arjesta irtautuminen ja viihtyminen.

Opinnäytetyöni aineiston kerääminen osui aikaan, jolloin omatoimikirjasto oli ollut toiminnassa vajaan vuoden. On kiinnostavaa seurata, millaisen aseman ja roolin omatoimikirjasto saa alueellaan tulevaisuudessa. Omatoimikirjastoa käytetään aktiivisesti ja se on otettu hyvin vastaan. Haastatellut kokivat omatoimikirjaston nykyisellään toimivaksi ja olivat tyytyväisiä omatoimikirjastoon.

Johtopäätöksenä omatoimikirjaston vastaamisesta sosiaalisiin tarpeisiin voidaan todeta, että omatoimikirjasto näyttää vastaavan sosiaalisiin tarpeisiin lähinnä toisensa tuntevien ihmisten kohdalla. Perheille ja omatoimikirjastoon yhdessä saapuneille nuorille omatoimikirjasto tarjosi paikan viettää aikaa yhdessä. Tästä näkökulmasta tarkasteltuna, voidaan ajatella, että omatoimikirjasto voi näin toimia jopa tiettyä sosiaalista suhdetta vahvistavana tekijänä. Toisaalta on mahdollista, että osalle asiakkaista omatoimikirjastoon tuleminen voi olla tietoinen valinta, kun halutaan nimenomaan viettää aikaa yksin. Tämä johtopäätös saa tukea Hokkasen (2015, 20) ajatuksesta, että kirjaston käyttäminen sosiaalisena tilana voi olla aktiivinen tai passiivinen valinta. Hokkanen kirjoittaa, että kirjasto voidaan nähdä aktivoivana tilana, jossa sosiaalinen kohtaaminen on mahdollista tietoisesti tai tarkoituksellisesti. Tämän perusteella voidaan todeta, että omatoimikirjasto voi toimia eri tavoin sosiaalisen kohtaamisen tilana. Omatoimikirjasto voi toimia sosiaalisia tarpeita ja vuorovaikutusta vahvistavana paikkana. Osalle asiakkaista omatoimikirjasto toimii kohtaamisen tilana, jossa voidaan ajatella ole-massa tietynlainen väljä yhteisö, mutta siellä on mahdollista olla yksin. Tällöin omatoimikirjasto tarjoaa mahdollisuuden olla passiivinen tai aktiivinen asiakkaan halujen mukaan. Omatoimikirjasto voi mielestäni tuoda tarjouman sosiaalisten tarpeiden tyydyttämiseen – asiakkaasta riippuu, haluaako tai tuntee hän tarvetta tarttua niihin tai ei.

Omatoimikirjastossa lainataan ja palautetaan aineistoa, luetaan lehtiä ja kirjoja ja haetaan tietoa. Omatoimikirjastossa myös leikitään, opiskellaan ja vietetään aikaa kuten tavallisessakin kirjastossa. Vaikuttaa siltä, että omatoimikirjastossa asiakkaiden toimimista ohjaavat samanlaiset normit ja käytännöt kuin tavallisessa kirjastossa. Nämä tulokset ovat samansuuntaisia kuin aiemmat selvitykset kirjastojen käyttämisestä (Serola ja Vakkari 2010; Seppänen 2018). Mielestäni tarvetta olisi laajalle selvitykselle suomalaisten omatoimikirjastojen käytöstä.

6.1 Luotettavuus ja eettisyys

Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene ry:n Opinnäytetyön eettisten ohjeiden (2017) mukaan tutkimusetiikan noudattamiseen sisältyvät muun muassa aiheeseen perehtyminen, henkilötietoihin sekä tietosuojaan vaikuttaviin tekijöihin, esteellisyyden ja tutkimuslupien selvittäminen. Opinnäytetyössäni on noudattanut eettisiä periaatteita ymmärtämällä hyvin, että sosiaalialan opinnäytetyöni on monialainen. Tämä on vaatinut minulta kykyä lukea myös toisen tieteenalan tietoperustaa ja käsitteistöä sekä soveltaa sitä opinnäytetyössäni. Aihealueeseen olen perehtynyt huolellisesti lukemalla kirjastoalaan liittyviä selvityksiä ja tutkimuksia, seuraamalla aktiivisesti alaa koskevaa keskustelua muun muassa Twitterissä sekä hyödyntämällä sosionomiopinnoissani kertynyttä aiempaa tietoperustaa aiheeseen liittyen. Lähteiden valinnassa olen kiinnittänyt huomioita eri lähdeyyppien monipuolisuuteen ja ajankohtaisuuteen. Tämä näkyy esimerkiksi siten, että olen käyttänyt uusimpia tilastotietoja sekä selvityksiä kirjastojen käytöstä ja asiakkaiden kokemuksista. Lähdekriittisyys ja kotimaisten sekä kansainvälisten lähteiden käyttäminen ovat osa tutkimuseettistä otetta.

Mielestäni tapaustutkimukseni on luotettavasti toteutettu ja olen kuvannut sen vaiheet havainnollisesti opinnäytetyössäni. Tapaustutkimuksen haasteita ovat muun muassa puutteet teoreettisten käsitteiden esille tuomisessa, tapauksen epäselvä määrittely, puutteelliset yhteydet aiemmin tehtyihin

tutkimuksiin sekä ongelmalliset tutkimuskysymysten määrittely (Eriksson ja Koistinen 2005, 43–44). Aineiston saturaatio eli kylläntyminen tarkoittaa vaihetta, jossa aineisto alkaa toistaa itseään. Saturaation seuraaminen saattaa olla haasteellista, jos asiaa ei ole miettinyt jo suunnitteluvaiheessa. (Vilka, Saarela ja Eskola 2018, 195.) Tapaustutkimukseni tekemiseen valmistauduin huolellisesti perehtymällä menetelmäkirjallisuuteen ja vierailin useamman kerran Jynkän lähikirjastossa ennen aineiston keräämistä. Sosiaalisen kirjaston käsitteeseen liittyvän ongelmallisuuden tuon esille luvussa 6.2. Pohdin myös jo ennen aineistonkeruuta, millainen aineiston rajaaminen olisi järkevä tehdessäni opinnäytetyötäni. Toisen haastattelun kohdalla havaitsin jo tiettyjä yhtäläisyyksiä ensimmäisen ja toisen haastateltavan vastauksissa. Esille nousi muun muassa selkeästi, ettei omatoimikirjaston käyttämiseen liity sosiaalisia tarpeita. Saturaation arvioinnissa minua auttoi, että kirjoitin jokaisen havainnointikerran jälkeen muistiinpanot. Tästä oli hyötyä arvioidessani, minkä verran vielä tarvitsen haastatteluista saadakseni riittävän kattavan aineiston. Haastattelut tein omatoimikirjaston osassa, jossa asiakkaita on vähiten.

Mielestäni etnografinen tutkimusote Jynkän lähikirjaston omatoimikirjaston käyttämiseen saattanut olla hedelmällisempi lähtökohta toiminnan, sosiaalisen vuorovaikutuksen ja etenkin kirjaston tilan käyttämisen tarkasteluun. Etnografialle ei ole olemassa yhtä määritelmää. Etnografisen otteen tavoitteena on kuvata moniulotteisia kulttuurisia prosesseja ja ilmiöitä. Etnografinen tutkimusote näyttää samalla niiden merkityksiä eri ihmisille ja yhteisöille. Etnografista tutkimusta tehdään vuorovaikutuksessa tutkittavien kanssa sen eri vaiheissa. Etnografista tutkimusta tekevällä tulisi olla kyky mukauttaa omaa toimintaansa kentällä tapahtuvien muutosten mukana ja tarttua niihin. Näin saadaan uusia näkökulmia. Uudet näkökulmat ja tieto vievät uusiin kulttuurisiin tulkintoihin. Etnografiassa voidaan käyttää hyväksi uutta teknologiaa ja siihen liittyy osallistavuus. (Hämeenaho ja Koskinen-Koivisto 2014.)

Opinnäytetyöni edetessä havaitsin, että olisin voinut saada laajemman näkökulman omatoimikirjastoon osallistuvammalla ja vapaammalla havainnoinnilla ja jakamalla havainnointijaksot pidemmälle aikavälille. Etnografisella tutkimusotteella tehdyssä opinnäytetyössä olisi ollut mahdollista lisäksi yhdistää havainnointi haastatteluihin siten että haastateltavat olisivat olleet havainnoitavia henkilöitä. Olisin voinut myös tarttua sellaisiin kiinnostaviin tapahtumakulkuihin, joita omatoimikirjastossa havaitsin. Tällaisia tilanteita olivat esimerkiksi sellaiset, joissa omatoimikirjastoon tuli monta ihmistä samasta perhekunnasta. Lisäksi olisin voinut tehdä lyhyitä haastatteluja omatoimiaikana kirjastoon saapuville pienten lasten vanhemmille, jotka nyt jäivät kokonaan haastatteluiden ulkopuolelle. Kohdistetummat ja joustavammat haastattelut olisivat voineet tuoda opinnäytetyöhöni enemmän moniäänisyyttä ja avata mahdollisesti esille esimerkiksi vanhempien sosiaalisia tarpeita omatoimikirjastolle. Yhdeksi jatkotutkimuksen aiheeksi nouseekin etnografisella tutkimusotteella toteutettu tutkimus, jossa tarkasteltaisiin omatoimikirjaston merkityksiä eri asiakkaille.

Kiinnostavia asiakasryhmiä jatkotutkimuksen tekemiseksi ovat mielestäni mm. säännöllisesti omatoimikirjastossa asioivat henkilöt, ikäihmiset ja lapsiperheet. Havainnointieni perusteella kiinnostavaksi käyttäjäryhmäksi nousevat lisäksi nuoret. Heidän omatoimikirjastollensa antamien merkitysten selvittäminen voisi olla antoisaa Jynkän lähikirjaston ja omatoimikirjaston kehittämisen. Tällöin voitaisiin

saada hyödyllistä tietoa alueellisen nuorisotyön tarpeisiin, sillä jo nyt Jynkän lähikirjasto tekee yhteistyötä nuorisotyön kanssa. Mikäli käyttäjäkyselyitä tai haastatteluita tehdään, kannattaisi siinä hyödyntää asiakkaiden osallistamista, toiminnallisuutta, pelillisyyttä ja mobiileja vastausmahdollisuuksia. Esimerkiksi QR-koodin kautta tapahtuva vastaaminen voisi olla toimiva menetelmä. Yhtenä selvityksen aiheena näen, miten Jynkässä käynnistettyä nuorisotyötä ja nuorten kohtaamisia omatoimikirjastossa voitaisiin tarkastella hyödyntämällä sosiaalisen kirjaston sekä kolmannen työn käsitteitä. Myös lukutaidon ja lukuinnostamisen näkökulmasta nuoret omatoimikirjaston käyttäjät ovat kiinnostava ryhmä. Suomalaisten nuorten lukutaidon taso on hyvä, mutta se on laskenut aiemmasta. Lukutaidolla on merkitystä elämän eri alueilla. Kirjastoilla on rooli toimijana, joka on mukana nuoren kasvamisessa. (Kirjastojen taloudelliset vaikutukset 2017,

Kiinnostavana jatkotutkimusaiheena näen Jynkän omatoimikirjaston tarkastelemisen nimenomaan yhteisöllisenä tilana. Millaista omatoimikirjaston yhteisöllisyys on ja millaisia merkityksiä omatoimikirjastoa käyttävät antavat sille? Jatkotutkimuksen aiheena pidän myös jonkin toiminnan kokeilemista omatoimikirjaston aukioloaikana. Omatoimikirjastossa vierailee aamuisin mm. pienten lasten vanhempia, joten tässä tarjoutuu mahdollisuus esimerkiksi yhteen perhetyön paikkaan. Mielestäni sosiaalialalla tarvitaan lisää kartoitusta kirjastojen roolista kansalaisten hyvinvoinnin, osallisuuden ja elämään tyytyväisyyden kannalta.

Joissakin ulkomaisissa kirjastoissa toimii innostajia, joiden tehtävänä on voimistaa yhteisöjä ja edistää sosiaalista osallisuutta, tasavertaisuutta ja monimuotoisuutta. Innostajat voivat olla perheiden tukena, vähentää yksinäisyyttä ja vahvistaa erityisryhmien kohtaamista. (Hokkanen 2015, 21.) Useat kansainväliset tutkimukset kuten Audunson, Essmat ja Aabø 2011 ovat tuoneet esille kirjaston merkityksen maahanmuuttajien arjessa. Näissä näkyy selkeästi sosiaalisen inklusion merkitys. (Idström 2016, 28–29.) Tapaustutkimukseni perusteella ei voi tehdä johtopäätöksiä Jynkän lähikirjaston ja omatoimikirjaston vastaamisesta jollakin tvalla syrjäytyneiden tarpeisiin. Tällaisen näkökulman tuominen niin paikallisen, aktiivisesti käytetyn lähikirjaston sekä omatoimikirjaston tarkastelemiseen olisi kuitenkin kiinnostava jatkotutkimuksen aihe.

Sosionomin työn näkökulmasta pidän omatoimikirjastoa kiinnostavana paikkana kohdata erilaisissa elämäntilanteissa olevia henkilöitä. Mielestäni olisi tarpeellista selvittää myös, millaiset asiakkaat jäävät fyysisen omatoimikirjaston ulkopuolelle. Kirjastojen palvelut ovat yhä digitaalisempia, ja asiakkaat voivat lainata aktiivisesti esimerkiksi äänikirjoja tai lukea sähköisiä kirjoja. Nämä asiakkaat eivät välttämättä vieraile kirjastoissa normaaliaikana tai omatoimiaikana, mutta ovat silti aktiivisia asiakkaita. Omatoimikirjaston määritelmää olisikin hyvä arvioida jatkossa suhteessa erilaisiin digitaalisiin palveluihin

6.2 Opinnäytetyön merkitys ja ammatillinen kehittyminen

Opinnäytetyöni aihe, omatoimikirjaston käyttäminen on mielestäni aiheena merkityksellinen, sillä kirjasto on tilana kansalaisille avoin ja yhdenvertainen. Kirjasto tarjoaa mahdollisuuden viettää aikaa julkisessa tilassa ilman veloitetta tehdä mitään tai kuluttaa rahaa. Tästä näkökulmasta tarkasteltuna aiheeseen liittyy yhteiskunnallistakin merkittävyyttä, vaikka laajemmat tutkimukset omatoimikirjastoista puuttuvatkin. Saavutettavuuden näkökulmasta omatoimikirjasto näyttäytyy kahtalaisena. Toisaalta aiempaa laajemmat aukioloajat tuovat kirjaston palvelut aiempaa paremmin saataville. Omatoimikirjaston käyttäminen vaatii kuitenkin asiakkailta tietynlaista osaamista. Omatoimikirjaston asiakkaan täytyy esimerkiksi kyetä kirjautumaan sisälle ja lainataksaan ja palauttaakseen kirjoja täytyy pystyä käyttämään automaatteja. Näiden käyttäminen ei ole kaikille välttämättä helppoa.

Opinnäytetyöprosessi on tarjonnut minulle hyvän mahdollisuuden hyödyntää henkilökohtaista kiinnostustani kirjastoihin sekä uuteen tietoon perehtymistä monialaisella työotteella. Opinnäytetyöni aihe on ajankohtainen ja merkityksellinen, sillä omatoimikirjastojen määrä on kasvanut. Lisäksi kirjastojen rooli on ollut esillä eri tavoin. Kirjastot julkisina tiloina ja niissä tarjottavat palvelut puhuttavat.

Sosiaalialalla kirjastoa koskevaa tutkimustyötä on tehty vähän. Olen aiheeni valinnalla halunnut vaikuttaa siihen, että kirjastoja voitaisiin tarkastella aiempaa monialaisemmin. Sosiaalialan näkökulmasta kirjastoa voidaan tarkastella niin yhteisöllisenä tilana, ihmisten hyvinvointiin liittyvänä sosiaalisena ja kulttuurisena instituutiona sekä osallisuutta rakentavana, jatkuvasti muotoutuvana julkisena tilana.

Opinnäytetyöni on tuottanut tapaustutkimuksena omatoimikirjaston käyttämistä kuvaavaa uutta tietoa. Tapaustutkimuksia omatoimikirjastoista ei ole, ja opinnäytetyölläni olen voinut tarkastella yhden uuden omatoimikirjaston käyttämistä. Tilaajalle opinnäytetyöni antaa ajankohtaista tietoa Jynkän omatoimikirjaston käyttämisestä ja se voi hyödyntää samaansa tietoa esimerkiksi Jynkän lähikirjaston omatoimikirjaston kehittämisessä tai arvioidessaan yleensä omatoimikirjastojen roolia kirjastopalveluissa. Työni voi antaa käyttökelpoista tietoa myös tahoille, joissa pohditaan esimerkiksi kirjastopalveluiden hyödyntämistä aiempaa enemmän osana hyvinvointia vahvistavina tekijöinä. On kuitenkin tärkeää muistaa tapaustutkimukseni luonne yhden omatoimikirjaston kuvaajana: tietoa siitä ei voi yleistää.

Opinnäytetyöni yhtenä haasteena on ollut sosiaalisen kirjaston määrittelemisen omatoimikirjaston tarkastelemisessa. Jos sosiaalinen kirjasto määritellään kuten Hokkanen (2015, 13) kuvaa paikaksi, jossa voi olla ja tavata toisia, voidaan Jynkän omatoimikirjaston nähdä toimivan sosiaalisen kirjaston periaatteiden mukaisesti. Toisaalta voidaan kysyä, poikkeako tämä määritelmä mitenkään yleisten kirjastojen tehtävästä. Kirjastolakihan korostaa kirjastojen monipuolisia palveluita ja mahdollisuutta käyttää tiloja. Sosiaalisen kirjaston käsitteen merkitystä ovat arvioineet myös Delica Nagel ja Elbeshauen (2017, 243) todetessaan, ettei käsitteen luominen ole ollut varsinainen päämäärä. Kyse on

ollut enemmänkin uudesta diskursiivisesta ja episteemisestä tavasta ja sosiaalisista käytänteistä tarkastella kirjaston vastaamista syrjäytyneiden ja kulttuurisesti ei-integroituneiden tarpeisiin. Tästä sosiaalisen kirjaston näkökulmasta katsottuna Jynkän omatoimikirjaston voidaan katsoa olevan kirjastojen kehittymisen jatkumossa, jossa paikallinen kirjasto on luomassa uusia sosiaalisia ja kulttuurisia käytänteitä. Kirjastojen tilojen luonne on jatkuvassa muutoksen tilassa (Kirjastojen taloudelliset vaikutukset 2017, 3). Sosiaalisen kirjaston käsite ja sen piirteet ovat saaneet minut pohtimaan omatoimikirjastoa jatkuvasti muotoutuvana tilana, jossa erilaiset tiedolliset, kulttuuriset ja yhteisölliset tarpeet voivat kohdata.

Opinnäytetyöprosessini on ollut pitkä, sillä ensimmäiset alustavat keskustelut opinnäytetyön aiheesta kävin kirjaston edustajien kanssa jo syksyllä 2017. Opinnäytetyöni on edennyt vaiheittain pidemmän ajanjakson aikana kuten kuviosta 1 voidaan todeta. Opinnäytetyön aihe täsmentyi huhtikuussa 2018 ja ryhdyin perehtymään aiheeseen liittyvään kirjallisuuteen sekä pohtimaan alustavasti menetelmiä. Kirjoitin myös opinnäytetyön ideapaperin. Kesällä 2018 luin erilaisia kirjastoja koskevia selvityksiä, perehdyin omatoimikirjastoon ja valmistelin haastattelun rungon, informointikirjeen sekä havainnointilomakkeen. Tämä edellytti tutkimuskysymysten täsmentymistä ja etenkin sosiaalisen kirjaston käsitteen käyttämisen arviointia. Kesän aikana kirjoitin opinnäytetyösuunnitelman, jonka palautin elokuihin. Aineiston keräsin heinä-elokuussa 2018. Olen koko opinnäytetyöprosessin ajan kirjoittanut eri tarpeisiin. Opinnäytetyön työsuunnitelmaa kirjoitin ajatuksella, että se on osa opinnäytetyötä. Olen kirjoittanut muistiinpanoja, alustavia aineistohavaintoja ja vähitellen rakentanut opinnäytetyön raporttia kokonaisuudeksi. Loka-joulukuussa 2018 olen syventänyt tietoperustaa ja tarkastellut sekä arvioinut aineistoa suhteessa siihen. Tammi-helmikuussa 2019 olen viimeistellyt opinnäytetyötäni saamani palautteen perusteella. Samaan aikaan opinnäytetyön kirjoittamisen aikana olen kartuttanut tietoa suomalaisesta kirjastojärjestelmästä, kirjastojen vaikuttavuudesta sekä etenkin omatoimikirjastojen käytöstä. Pitkän opinnäytetyöprosessin ansiosta olen saanut aikaa jäsentää tietoa riittävästi ja ajattelu on saanut tilaa.

KUVIO 1. Opinnäytetyön prosessi vaiheittain.

Opinnäytetyön kirjoittaminen on vahvistanut edelleen tutkimusviestinnällistä osaamistani ja olen päässyt kehittämään monipuolisesti menetelmällistä osaamistani. Tapaustutkimuksen tekeminen sekä käyttämäni aineistonkeruunmenetelmät ovat vaatineet paneutumista ja omien taitojen kriittistä tarkastelua. Opinnäytetyöprosessin aikana olen saanut tehdä yhteistyötä työelämän edustajien, Kuopion kaupunginkirjaston henkilökunnan kanssa. Opinnäytetyötä tehdessäni olen käynyt keskusteluita paitsi opinnäytetyötäni ohjanneen asiantuntijan kanssa, myös vapaamuotoisia keskusteluita muun kirjaston henkilökunnan kanssa. Keskustelut esimerkiksi Jynkän lähikirjaston työntekijöiden kanssa ovat näyttäneet, miten sitoutuneita kirjastoammattilaiset ovat työhönsä ja asiakkaisiin. Kiinnostus opinnäytetyötäni kohtaan on tullut selkeästi esille näissä keskusteluissa. Opinnäytetyön tekeminen on ollut minulle aikuisopiskelijana paitsi sosionomiopintoihin liittyvä lopputyö ja erilaisen tiedon analysointia, myös antoisa ja ammatillisesti kehittävä oppimiskokemus.

LÄHTEET JA TUOTETUT AINEISTOT

- AABØ, Svanhild 2005. The role and value of public libraries in the age of digital technologies. *Journal of Librarianship and Information Science* 37, 4 (2005), 205–211.
- AABØ, Svanhild ja AUDUNSON, Ragnar 2012. Use of library space and the library as a place. *Library & Information Science Research*, Vol. 34 No. 2, 138–149.
- AMMATTIKORKEAKOULUJEN REHTORINEUVOSTO ARENE ry. 2017. Ammattikorkeakoulujen opin-
näytetöiden eettiset suositukset. [verkkodokumentti] . [Viitattu 2010-01-15.] Saatavissa:
http://www.arene.fi/wp-content/uploads/Raportit/2018/arene_ammattikorkeakoulujen-opinnaytetoiden-eettiset-suositukset.pdf?_t=1526903222
- AUDUNSON, Ragnar, ESSMAT, Sophie ja AABØ, Svanhild 2011. Public libraries: a meeting place for immigrant women? *Library & Information Science Research* 07/2011, 33 (3), 220–227.
- BJÖRNEBOM, Lennart 2008. Serendipity dimensions and users' information behavior in the physical library interface. *Information Research*, Vol. 13 No 4, December 2008. [Viitattu 2018-10-13]. Saatavissa: <http://www.informationr.net/ir/13-4/paper370.html>
- BLOMQVIST, Jan 2015. Henkilökunnan kokemuksia omatoimikirjastoista. Turun ammattikorkeakoulu. Kirjasto- ja tietopalvelun koulutusohjelma (YAMK). Opinnäytetyö (YAMK). [Viitattu 2018-05-04.] Saatavissa: <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2015120319135>
- DELICA NAGEL, Kristian ja ELBESHAUSEN, Hans 2017. The social library in three contexts: Programmes and perspectives. *Journal of Librarianship and Information Science* 2017, Vol. 49 (3), 237–245.
- ELENIUS, Leena. Kirjasto ilman henkilökuntaa. *Kirjastolehti* 5/2014, 21–23.
- ERDELEZ, Sandra 1999. Information Encountering: It's More Than Just Bumping into Information. *Bulletin of American Society for Information Science*. February/March 1999. [Viitattu 2018-12-02]. Saatavissa: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1002/bult.118>
- GOFFMAN, Erving 1964. The neglected situation. *American Anthropologist* 66:6, 133–136.
- HAAVISTO, Tuula 2016. Kirjastoihin syntyy jokamiehen innovaatiokeskuksia. Julkaisussa: Hyötyä, tietoa, elämyksiä – kirjastojen vaikuttavuuden ulottuvuuksia. Helsinki: Kuntaliitto, 63–68.
- HAPPEL, Rolf 2012. The Library as a Place. *Public Library Quarterly*. Volume 31, Issue 1, 2012, 48–55.
- HARTIKAINEN, Marja 2018. Matalat kirjahyllyt ovat epäergonomisia – kurotus on parempi vaihtoehto kuin lattianrajassa köyristely. *Helsingin Sanomat* 19.12.2018. [Viitattu 2019-01-02]. Saatavissa: <https://www.hs.fi/mielipide/art-2000005939657.html>
- HAYES, Emma ja MORRIS, Anne 2005. Leisure role of public libraries: user views. *Journal of Librarianship and Information Science* 37, 3 (2005), 131–138.
- HEIKKILÄ, Mervi 2016. "Mahtava kirjasto!" Kokemuksia kirjaston uudistamisesta. Julkaisussa: Hyötyä, tietoa, elämyksiä – kirjastojen vaikuttavuuden ulottuvuuksia. Helsinki: Kuntaliitto, 108–114.
- HELKAMA, Klaus, MYLLYNIEMI, Rauni, LIEBKIND, Karmela, RUUSUVUORI, Johanna, LÖNNQVIST, Jan-Erik, HANKONEN, Nelli, MÄHÖNEN, Tuuli Anna, JASINSKAJA-LAHTI, Inga ja LIPPONEN, Jukka 2015. Johdatus sosiaalipsykologiaan (10., uudistettu painos). Helsinki: Edita.
- HELMET 2018. Oodiin odotetaan 2,5 miljoonaa kävijää vuodessa. [Viitattu: 2018-05-12.] Saatavissa: [http://www.helmet.fi/fi-FI/Kirjastot_ja_palvelut/Kirjasto_Oodi/Juttuja_kirjastosta/Oodiin_odotetaan_25_miljoonaa_kavijaa_vu\(164370\)](http://www.helmet.fi/fi-FI/Kirjastot_ja_palvelut/Kirjasto_Oodi/Juttuja_kirjastosta/Oodiin_odotetaan_25_miljoonaa_kavijaa_vu(164370))
- HERKMAN, Juha ja VAINIKKA, Eliisa 2012. Lukemisen tavat sosiaalisen median aikakaudella. Tampere: Tampereen yliopisto. [Viitattu 2018-11-02.] Saatavissa: http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/66381/Lukemi_tavat_2012.pdf?sequence=1&isAllowed=y

- HIRSJÄRVI, Sirkka ja HURME, Helena 2011. Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.
- HIRSJÄRVI, Sirkka, REMES, Pirkko ja SAJAVAARA, Paula 2009. Tutki ja kirjoita. 15., uudistettu painos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- HOKKANEN, Laura 2015. Kun kirjat alkavat elää. Julkaisussa: HOKKANEN, Laura (toim.) Sosiaalinen kirjasto. Lukemattomien mahdollisuuksien maailma. Helsinki: Avain, 11—44.
- HOLMBERG, Kim, HUVILA, Isto, KRONQVIST-BERG, Maria, NIVAKOSKI, Outi ja WIDÉN-WULFF, Gunnilla 2009. Kirjasto 2.0. Muuttuva osallistumisen kulttuuri. Helsinki: Avain.
- HUMALAINEN, Pirjo 2010. Koulun ja kirjaston yhteistyön kehitys, nykytila ja kehitysmahdollisuus. Tapaustutkimus Laihialta. Tampereen yliopisto. Informaatiotutkimuksen ohjelma. Pro gradu –tutkielma. [Viitattu 2018-10-10.] Saatavissa: <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/81658/gradu04359.pdf?sequence=1>
- HÄMEENAHO, Pilvi ja KOSKINEN-KOIVISTO, Eerika 2014. Etnografian ulottuvuudet ja mahdollisuudet. [Viitattu 2019-02-09.] Saatavissa: https://www.researchgate.net/publication/311102664_Etnografian_ulottuvuudet_ja_mahdollisuudet
- IDSTRÖM, Anna 2016. Kirjastojen hyötyvaikutukset tutkimusten valossa. Julkaisussa: Hyötyä, Tietoa, Elämyksiä – kirjastojen vaikuttavuuden ulottuvuuksia. Helsinki: Kuntaliitto, 23—42.
- IFLA ANNUAL REPORT 2017. [Viitattu 2019-01-28.] Saatavissa: <https://www.ifla.org/files/assets/hq/annual-reports/2017.pdf>
- JOCHUMSEN, Henrik, HVENEGAARD RASMUNSEN, Casper, SKOT-HANSEN, Dorte 2012. The four spaces — a new model for the public library. *New Library World*. Vol 113, Issue 11/12, 586—597.
- JOHANSSON, Gabriella, LINDBERG, Emelie ja RIVANO-ECKERDAL, Johanna 2015. Meröppna bibliotek – en verksamhetsform för alla? Lund Universitet. [Viitattu 2018-07-18]. Saatavilla: <http://portal.research.lu.se/ws/files/5628722/5035201.pdf>
- JOHNSTON, Jamie 2015. Kirjavaa — Moninaisia keskusteluja ja kohtaamisia kirjastossa. Julkaisussa: HOKKANEN, Laura (toim.) Sosiaalinen kirjasto. Lukemattomien mahdollisuuksien maailma. Helsinki: Avain, 120—153.
- JYRKINEN, Johanna 2013. Kirjasto tervehdyttää. Projektteriilaisten asiakasryhmien kohtaamisesta, hakeutuvasta kirjastotyöstä sekä toiminnan ja palveluiden kehittämisestä erityisryhmien ehdoilla. Porin kaupunginkirjasto – Satakunnan maakuntakirjasto. [Viitattu 2018-06-26] Saatavissa: http://pori.eu/material/attachments/hlintokunnat/kirjasto/julkaisut/6Jh7MC2ba/Kirjasto_tervehdyttaa_raportti.pdf
- KANSALAISEN KIRJASTO. OLENNAINEN OSA SUOMALAISTA OSAAMISTA. YLEISTEN KIRJASTOJEN SUUNTA 2016—2020. [Viitattu 2018-05-16.] Saatavissa: <https://www.kirjastot.fi/sites/default/files/content/yleisten-kirjastojen-suunta-2016-2020-web.pdf>
- KARJALAINEN, Annette 2016. Omatoimikirjastojen asiakkaiden kirjastonkäyttö ja asiakastytyvyisyys. Tampereen yliopisto. Informaatiotutkimus ja interaktiivinen media. Pro gradu –tutkielma. [Viitattu 2018-07-22.] Saatavissa: <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/100270/GRADU-1481529585.pdf?sequence=1>
- KIRJASTOJEN TALOUDELLISET VAIKUTUKSET 2017. [Viitattu 2019-02-10.] Saatavissa: <http://suomenkirjastoseura.fi/files/julkaisut/Kirjastojen%20taloudelliset%20vaikutukset.pdf>
- KIRJASTOKAISTA ja KUOPION KAUPUNGINKIRJASTO 2012. Tunnelmia Kuopion kaupunginkirjaston alkutaipaleelta. [Verkkodokumentti.] [Viitattu 2018-04-25] Saatavissa: <http://www.kirjasto-kaista.fi/tunnelmia-kuopion-kaupunginkirjaston-alkutaipaleelta/>
- KOIVUNEN, Hannele 1995. Kirjasto merkitysten tuottajana. Helsinki: Suomen kirjastoseura Kirjastopalvelu.

- KUNTALIITTO 2015. Sivistyksen suunta. Kuntaliiton sivistyspoliittinen ohjelma. Helsinki: Kuntaliitto. [Viitattu 2018-11-18.] Saatavissa: <https://www.kirjastot.fi/sites/default/files/ancmt/sivistyksen-suunta2025ebook.pdf>
- KUNTALIITTO 2017. Yleisten kirjastojen saavutettavuussuositus. 2.painos, päivitetty heinäkuussa 2017. [Viitattu 2018-06-18] Saatavissa: [file:///Users/hannakaisa/Downloads/kirjastojen_saavutettavuussuositus_07_2017%20\(3\).pdf](file:///Users/hannakaisa/Downloads/kirjastojen_saavutettavuussuositus_07_2017%20(3).pdf)
- KUOPIO KAUPUNKI. Hyvinvoinnin edistämisen palvelualue. [Verkkodokumentti] [Viitattu 2018-08-02.] Saatavissa: <https://www.kuopio.fi/hyvinvoinnin-edistamisen-palvelualue>
- LAINÉ, Markus, BAMBERG, Jarkko ja JOKINEN, Pekka 2007. Tapaustutkimuksen käytäntö ja teoria. Julkaisussa: LAINÉ, Markus, BAMBERG, Jarkko ja JOKINEN, Pekka (toim.) Tapaustutkimuksen taito. Helsinki: Gaudeamus, 9—38.
- LAKI YLEISISTÄ KIRJASTOISTA 29.12.2016/1492. Finlex. Lainsäädäntö. [Viitattu 2018-08-15]. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2016/20161492>.
- LASTENSUOJELUN KESKUSLIITTO 2015. Lastensuojelupalkinto Raision kirjastosta lainattaville perhevalmentajille. [Verkkodokumentti] [Viitattu 2019-02-02.] Saatavissa: <https://www.lskl.fi/tee-mat/lastensuojelu/lastensuojelupalkinto-raision-kirjastosta-lainattaville-perhevalmentajille/>
- LAUNONEN, Virpi 2015. Sosiaalisuuden muutos kirjastoissa. Julkaisussa: HOKKANEN, Laura (toim.) Sosiaalinen kirjasto. Lukemattomien mahdollisuuksien maailma. Helsinki: Avain, 45—67.
- LUUKKA, Minna, PÖYHÖNEN, Sari, HUHTA, Ari, TAALAS, Peppi, TARNANEN, Mirja ja KERÄNEN, Anna 2008. Maailma muuttuu — Mitä tekee koulu? Äidinkielen ja vieraiden kielten tekstikäytänteet koulussa ja vapaa-aikana. Jyväskylän yliopisto. Soveltavan kielentutkimuksen keskus. [Viitattu 2018-11-15.] Saatavilla: <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/36607/Maailma%20muuttuu%20-%20mit%C3%A4%20tekee%20koulu.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- MALMSTEN, Annukka 2007. Rajaaminen. Julkaisussa: LAINÉ, Markus, BAMBERG, Jarkko ja JOKINEN, Pekka (toim.) Tapaustutkimuksen taito. Helsinki: Gaudeamus, 57—73.
- MUSTIKKAMÄKI, Mika 2015. Selvitys Suomen yleisten kirjastojen omatoimipalvelujen toteutumisesta 2015. Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintovirasto 4/2015. [Viitattu 2018-04-25.] Saatavissa: <https://www.avi.fi/documents/10191/1263926/Selvitys+Suomen+yleisten+kirjastojen+omatoimipalvelujen+toteutumisesta+2015/0ae53ecd-c2ff-4088-b315-ba7b73cb7205>
- NÄÄTSAARI, Inkeri 2016. "Nyt on hyvä." Kokemuksia Turun pääkirjastohankkeesta. Julkaisussa: Hyötyä, tietoa, elämyksiä – kirjastojen vaikuttavuuden ulottuvuuksia. Helsinki: Kuntaliitto, 9—14.
- OLIPHANT, Tami 2014. "I'm a Library Hugger!" Public Libraries as Valued Community Assets. Public Library Quarterly. Volume 3, Issue 1 2014, 348—361.
- OLLIKAINEN, Siiri 2015. KOHTI OMATOIMISEMPAA KIRJASTOA – itsepalvelun kehitys suomalaisissa kirjastoissa. Turun ammattikorkeakoulu. Kirjasto- ja tietopalvelun koulutusohjelma. Opinnäytetyö. [Viitattu 2018-06-05.] Saatavissa: <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2015060512529>
- OPETUS- JA KULTTUURIMINISTERIÖ 2010. Yleisten kirjastojen laatusuositus. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2010:20. [Verkkodokumentti] [Viitattu 2018-02-03.] Saatavissa: <https://www.kirjastot.fi/sites/default/files/content/OKM20.pdf>
- OPETUSMINISTERIÖN KULTTUURIPOLITIIKKA 2015. Yleiset kirjastot. Kansalliset suuntaviivat. [verkkojulkaisu]. Opetusministeriön julkaisuja 2009:32. [Viitattu 2019-09-12.] Saatavissa: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/76687/opm32.pdf?sequence=1>
- PADGETT, Lauree 2017. The Social Library. Information Today, Metford Vol 34, Iss.10 (Dec 2017), 23.
- PAKARINEN, Antti 2014-10-12. Kokemuksia omatoimikirjastoista [verkkoinaisto]. Kirjastot.fi Kirjastoalan keskiössä. Asiantuntijapuheenvuoroja kirjastoalan keskeisistä aiheista. [Viitattu 2018-05-24.] Saatavissa: <http://blogit.kirjastot.fi/kokemuksia-omatoimikirjastoista>

- PERÄKYLÄ, Anssi ja STEVANOVIC, Melisa 2016. Kehollinen läsnäolo. Julkaisussa: STEVANOVIC, Melisa ja LINDHOLM, Camilla (toim.) Keskusteluanalyysi. Kuinka tutkia sosiaalista toimintaa ja vuorovaikutusta, Tampere: Vastapaino, 32—46.
- PESONEN, Sanna 2016. Omatoimisen palvelun käyttöönotto. Case: Ilpoisten kirjasto. Turun ammattikorkeakoulu. Kirjasto- ja tietopalvelun koulutusohjelma (YAMK). Opinnäytetyö (YAMK). [Viitattu 2018-05-14.] Saatavissa: <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2016082513804>
- POHJALAINEN, Helena 2019-01-07. Jynkän kirjastosta [sähköpostiviesti]. Vastaanottaja Hanna-Kaisa Turja. [Tulostettu 2019-01-07.] Saatavissa: Kuopio: Savonia-ammattikorkeakoulu.
- PURHONEN, Kirsi 2015. Muuttuva työ — Kirjaston hyllynvälistä ja nuorisotalon ikkunasta kurkistaa kolmas työ. Julkaisussa: HOKKANEN, Laura (toim.) Sosiaalinen kirjasto. Lukemattomien mahdollisuuksien maailma. Helsinki: Avain, 88—119.
- REVELLO, Enni 2018. Omatoimiasioinnin kehittäminen Lappeenrannan kaupunginkirjastossa – esimerkkinä Korvenkylän kirjasto. Turun ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö (YAMK). Kirjasto- ja tietopalvelun koulutusohjelma (YAMK). [Viitattu 2018-06-08.] Saatavissa: <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-201803063064>
- ROSSI, Liisa 2018-11-22. Tilastot elo-lokakuu 2018. [sähköpostiviesti]. Vastaanottaja Hanna-Kaisa Turja. [Tulostettu 2018-11-22.] Saatavissa: Kuopio: Savonia-ammattikorkeakoulu.
- SAARELA-KINNUNEN, Maria ja ESKOLA, Jari 2007. Tapaus ja tutkimus = tapaustutkimus? Julkaisussa: AALTOLA, Juhani ja VALLI, Raine (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Jyväskylä: PS-Kustannus, 184-195.
- SAARTI, Jarmo 1996. Romaanit hukassa?: kertomakirjallisuuden hyllyluokituksen vaikutus kirjastonkäyttöön ja kertomakirjallisuuden lainaukseen. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu.
- SELKEE, Johanna 2018. Kirjaston tehtäviä voidaan painottaa eri tavoin kunta- ja kirjastokohtaisesti. Helsingin Sanomat 20.12.2018. [Viitattu 2019-01-02.] Saatavissa: <https://www.hs.fi/paivanlehti/20122018/art-2000005940803.html>
- SEPPÄNEN, Antti 2018. "Sinne vain on niin mukava mennä" Yleisten kirjastojen asiakaskyselyn tulokset 2018. Aluehallintovirastojen julkaisuja Publikationer från Regionförvaltningsverket 47/2018. [Viitattu 2018-11-02.] Saatavissa: <https://www.avi.fi/documents/10191/10616116/Julkaistu-47-ESAVI-yleiset-kirjastot-ak-2018.pdf/6bea2edc-ddba-4d69-ab57-f4a042bd06b6>
- SEROLA, Sami & VAKKARI, Pertti 2011. Yleinen kirjasto kuntalaisten toimissa. Tutkimus kirjastojen hyödyistä kuntalaisten arkielämässä. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2011:21. [Verkko-dokumentti.] [Viitattu.] Saatavissa: <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75430/OKM21.pdf>
- SIRÉN, Vesa 2018. Saako Oodia jo arvostella? Ydintehtävältään se on vain keskinkertainen, Itäkeskuksen ja Tikkurilan kirjastoissakin on enemmän kirjoja – Johtaja: "Ei se määrä vaan se laatu." Helsingin Sanomat 16.12.2018. [Viitattu 2019-01-02]. Saatavissa: <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000005933560.html>
- SUOMEN YLEISTEN KIRJASTOJEN TILASTOT 2017. Search results. [Viitattu 2019-01-10.] Saatavissa: <http://tilastot.kirjastot.fi/?orgs=119&years=2017&stats=1%2C33%2C100%2C101%2C104%2C107%2C108%2C109%2C110%2C111%2C112%2C115%2C183#results>
- SÄÄRELÄ, Riikka 2011. Kansalaistoimijoiden kirjastot: Tapaustutkimus Pormestarinluodon ja Väinölään kirjatuvista, Kankaan Kamarikirjastosta ja Pispalan kirjastotalosta. Oulun seudun ammattikorkeakoulu. Kirjasto- ja tietopalvelualan koulutusohjelma. Opinnäytetyö. [Viitattu 2018-09-18.] Saatavissa: <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2011113016512>
- TERÄS, Lasse 2015. Tapaustutkimus Kolarin kunnankirjaston digitointipisteestä. Oulun ammattikorkeakoulu. Kirjasto- ja tietopalvelun koulutusohjelma. Opinnäytetyö. [Viitattu 2018-09-25.] Saatavissa: <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2015111716631>

- THORHAUGE, J. 2019. The public libraries in the knowledge society. Scandinavian Public library quarterly. Vol 2, nr.2, 4-7.
- TILASTOKESKUS 2018. Findikaattori. Kirjastokäynnit. [Viitattu 2018-10-12.] Saatavissa: <https://findikaattori.fi/fi/85>
- TILASTOVERTAILU YLEISTEN KIRJASTOJEN TOIMINNASTA 2016—2017. [Viitattu 2018-10-25]. Saatavissa: https://minedu.fi/documents/1410845/7877180/vertailu_2016_2017.pdf/21ba6682-2faa-4f9e-8b33-262f58236f51/vertailu_2016_2017.pdf.pdf
- TOIMINTAKERTOMUS 2014. Kuopion kaupunginkirjasto – Pohjois-Savon maakuntakirjasto. [verkkojulkaisu] [Viitattu 2018-04-24.] <https://docplayer.fi/472362-Toimintakertomus-2014-kuopion-kaupunginkirjasto-pohjois-savon-maakuntakirjasto.html>
- TUOMI, Jouni ja SARAJÄRVI, Anneli 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.
- TURJA, Hanna-Kaisa 2018. Havainnointipaikka Jynkän lähikirjastossa [valokuva]. Sijainti: Kuopio: Tekijän GooglePhotos 2018.
- VILKKA, Hanna 2006. Tutki ja havainnoi. Helsinki: Tammi.
- VILKKA, Hanna, SAARELA, Maria ja ESKOLA, Jari 2018. Riittääkö yksi? Tapaustutkimus kuvaajana ja selittäjänä. Julkaisussa: VALLI, Raine (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. (5., uudistettu painos.) Jyväskylä: PS-kustannus.
- VUORIRINNE, Johanna 2017. Kirjasto lähipalvelukeskuksen ytimessä. Hankkeen loppuraportti. Saatavissa: Kuopio: Liisa Rossi.
- YLEISTEN KIRJASTOJEN HANKEREKISTERI 2018. Kirjasto lähipalvelukeskuksen ytimessä. [Viitattu 2019-08-15.] Saatavissa: <http://hankkeet.kirjastot.fi/hanke/kirjasto-l%C3%A4hipalvelukeskuksen-ytimess%C3%A4>

LIITE 1. HAVAINNOINTILOMAKE

HAVAINNOINTILOMAKE: JYNKÄN LÄHIKIRJASTO OMATOIMIKIRJASTONA

Päivämäärä ja aika:

TIEDOLLISET JA KULTTUURISET TARPEET: TIEDON HANKKIMINEN, LUKEMINEN JA KIRJALLISUUDEN HARRASTAMINEN

Kirjan tai muun aineiston lainaaminen	
Kirjan tai muun aineiston palauttaminen	
Kirjan tai kirjojen lukeminen	
Lehden tai lehtien lukeminen	
Kirjan tai kirjojen lukeminen ääneen	
Lehden tai lehtien lukeminen ääneen	

SOSIAALISET TARPEET: SOSIAALINEN VUOROVAIKUTUS

	tuttu	ei-tuttu
tervehtiminen		
kysyminen		
vastaaminen		
keskusteleminen		
Muu sosiaalinen vuorovaikutus esim. leikkiminen		
Sanaton vuorovaikutus esim. sanaton tervehtiminen nyökkäyksellä, käden heilautus		

VÄLINEIDEN JA PALVELUIDEN KÄYTTÄMINEN

Tietokoneen käyttäminen	
WC:n käyttäminen	
Matkapuhelimen lataaminen	
Kirjojen kierrätyspisteen käyttäminen	
Ilmoitustaulun lukeminen	

Muut havainnoijan huomiot:

LIITE 2: PUOLISTRUKTUROIDUN TEEMAHAASTATELUN RUNKO

TAUSTATIEDOT**Ikäryhmä**

15-24

25-34

35-44

45-54

55-64

64 <

Koulutus (ylin koulutus)

Kansakoulu

Peruskoulu tai keskikoulu

Toinen aste (ammattillinen koulutus, lukio)

Alempi korkeakoulututkinto

Ylempi korkeakoulututkinto

Asuinalue

Jynkkä

Levänen

Petonen-Pitkälähti

Saaristokaupunki

Muu, mikä

Elämäntilanne

Opiskelija

Työelämässä

Kotiäiti, -isä

Työelämän ulkopuolella

Eläkkeellä

Muu Mikä? (esimerkiksi osa-aikaeläkkeellä tai osa-aikaisesti työssä)

Kirjaston käyttötiheys

Useammin kuin kerran viikossa

Viikoittain/lähes viikoittain

Muutaman kerran kuukaudessa

Noin kerran kuukaudessa

Muutaman kerran puolessa vuodessa

Kerran tai pari vuodessa

Vaihtelevasti, miten?

Kuinka usein arvioit käyneesi omatoimikirjastossa viimeisen puolen vuoden aikana?

OMATOIMIKIRJASTON KÄYTTÄMINEN

Miksi olet tänään tullut omatoimikirjastoon?

Mitä teet kirjastossa yleensä omatoimiaikana? Miten tekemisesi poikkeaa normaalista kirjastoasioinnista?

Miten kuvailisit Jynkän omatoimikirjastoa? Voit kuvailla omatoimikirjastoa vapaasti. (tilat, palvelut, sijainti)

Millaisia syitä sinulla on omatoimikirjaston käyttämiseen? (esim. kirjojen tai muun aineiston lainaaminen, palauttaminen, lehtien lukeminen, kirjojen lukeminen, tietokoneen käyttäminen, ajan viettäminen muuten jne.)

Koetko tarpeita esim. keskustelemiseen, kuulumisten vaihtamiseen tai muuhun sosiaaliseen kanssakäymiseen omatoimikirjastossa? Jos kyllä, niin millaista ja keiden kanssa?

Käytkö omatoimikirjastossa yleensä yksin vai jonkun/joidenkin seurassa? Oletko tavannut tuttaviasi kirjastossa?

Mikä on mielestäsi parasta omatoimikirjastossa?

Millaiset asiat koet kielteisinä omatoimikirjastossa? Oletko kohdannut ongelmia omatoimikirjaston käyttämisessä? Millaisia?

JYNKÄN LÄHIKIRJASTON JA OMATOIMIKIRJASTON KEHITTÄMINEN

Millaisia toiveita sinulla on Jynkän kirjaston kehittämiseen yleensä?

Millaisia toiveita sinulla on omatoimikirjaston kehittämiseen?

Puuttuuko omatoimikirjastosta jotakin mielestäsi?
(esim. tilaan liittyvä, välineisiin liittyvä, ohjeet, toimintaan, palveluun liittyvä)

Onko jotakin, mitä haluaisit tehdä omatoimikirjastossa mutta se ei ole mahdollista?

OMATOIMIKIRJASTON VAIKUTUS KIRJASTON KÄYTTÄMISEEN

Koetko oman kirjaston käyttämisen muuttuneen jollakin tavalla omatoimikirjaston myötä?
Millä tavoin?

Miten turvalliseksi koet omatoimikirjaston? Vaikuttaako turvallisuuden kokeminen jotenkin omatoimikirjaston käyttöön? Oletko kohdannut ongelmia turvallisuudessa?

LIITE 3: INFORMOINTIKIRJE HAASTATELTAVILLE

INFORMOINTIKIRJE HAASTATELTAVILLE

OPINNÄYTETYÖ: TAPAUSTUTKIMUS JYNKÄN LÄHIKIRJASTOSTA OMATOIMIKIRJASTONA

Teen opinnäytetyöni Savonia ammattikorkeakoulun sosionomin (AMK) tutkintoon. Opinnäytetyöni tilaaja on Kuopion kaupunginkirjasto.

Jynkän lähikirjaston omatoimikirjasto on Kuopion ensimmäinen omatoimikirjasto. Se avattiin elokuussa 2017. Opinnäytetyöni tavoitteena on selvittää, miten Jynkän lähikirjastoa käytetään omatoimikirjastona. Opinnäytetyössäni kartoitan, millaista toimintaa omatoimikirjastossa tapahtuu sekä selvitan asiakkaiden kokemuksia ja ajatuksia siitä. Olen kiinnostunut omatoimikirjaston käyttämisen syistä. Opinnäytetyön tuloksia voidaan hyödyntää Jynkän lähikirjaston ja omatoimikirjaston kehittämisessä.

Opinnäytetyön haastatteluun osallistuminen on vapaaehtoista ja haastateltavalla on oikeus koska tahansa keskeyttää haastattelu tai kieltää aineiston käyttäminen opinnäytetyössä.

Haastattelu tehdään Jynkän lähikirjastossa. Haastattelu nauhoitetaan ja sen jälkeen niistä tehdään tekstitiedosto. Opinnäytetyön valmistuttua tallenteet hävitetään.

Haastatteluaineistossa ei käsitellä henkilötietoja ja haastattelusta raportoidaan siten, ettei yksittäistä haastateltavaa voi tunnistaa. Valmis opinnäytetyö julkaistaan Theseuksessa, joka sisältää ammattikorkeakoulujen opinnäytetyöt ja julkaisut. <http://www.theseus.fi/>

Ystävällisin terveisin

Hanna-Kaisa Turja

Mikäli teillä herää kysymyksiä haastattelusta, voitte ottaa yhteyttä puhelimitse tai sähköpostilla.

puhelin 040 416 2051

hanna-kaisa.turja@edu.savonia.fi